

Designing a Model for Achieving Food Security in Iran Based on the Views of the Supreme Leader (Grounded Theory Approach)

Sayed Mohammad Fahimifard*

*Assistant Professor of Agricultural and Food Policy Research Department - Agricultural Planning, Economics and Rural Development Research Institute (APERDRI) - Tehran - Iran

(Received: 21/01/2024, Revised: 21/02/2024, Accepted: 29/06/2024, Published: 15/12/2024)

DOR: 20.1001.1.20086849.1403.15.4.4.7

ABSTRACT

Since food insecurity threatens the national security, Iran's constitution based on the ideals of Islamic Revolution, emphasized on eradicating poverty and meeting basic needs of people, in order to establish food security while the economic growth with the goal of freedom and securing economic independence of society. Also, the mission of passive defense in the agricultural sector includes securing and stabilizing access to food, reducing dependence (self-sufficiency), increasing resilience, improving preparations and managing the risks of the agricultural sector against threats, according to their importance level. But, evidence shows that although food security in Iran has acceptable state in terms of availability, it has unfavorable state in terms of access, health and sustainability. Therefore, in current study, after examining the current situation, the model of achieving food security in Iran was designed based on the views of Supreme Leader using grounded theory approach. For this purpose, his speeches, meetings and statements during 1989-2023 were examined. Results showed that he mentioned the word "agriculture" 536 times out of 2610 of his speeches, meetings and statements. In the following, most important propositions related to agriculture were selected (43 propositions) and classified into 17 main categories. The noteworthy point is that despite the presentation of different definitions of food security, by summarizing his views, new definition of food security for Iran is obtained, which confirms its realization, only through the self-sufficiency path. In addition, during the mentioned period, he has emphasized on agriculture self-sufficiency many times, but real self-sufficiency has been achieved only for wheat in 2004 and 2016. Next, based on selective coding, the model for achieving food security was designed and "knowledge-based agriculture" was identified as the key strategy for its realization. Finally, implementation solutions of designed model especially in terms of increasing water productivity, reducing the rate of soil erosion, preventing the fragmentation of agricultural land, increasing investment in the agricultural sector, preventing the change of agricultural land use, rejuvenation and increasing the penetration of knowledge into the agricultural sector, effective support from agriculture sector and reducing the waste of agricultural products were suggested.

Keywords: Views of the Supreme Leader, Food Security, Self-Sufficiency, Knowledge-Based Agriculture, Grounded theory

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license.

Publisher: Imam Hussein University

Authors

* Corresponding Author Email: m.fahimifard@agri-peri.ac.ir

پدافند غیرعامل

سال پانزدهم، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۳ (پیاپی ۶۰): صص ۵۶-۴۱

شاپای چاپی: ۶۹۴۹-۲۰۰۸ | شاپای الکترونیکی: ۸۰۳۰-۲۹۸۰

علمی - پژوهشی

طراحی الگوی دستیابی به امنیت غذایی در ایران مبتنی بر دیدگاه‌های مقام معظم رهبری^{مدظله‌العالی} (رهیافت تئوری داده بنیاد)

سید محمد فهیمی فرد^{ID*}

DOR: 20.1001.1.20086849.1403.15.4.4.7

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۰۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۹/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۰۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۲/۰۲

چکیده

از آنجاکه، ناامنی غذایی، امنیت ملی یک کشور را تهدید می‌کند، قانون اساسی کشور مبتنی بر آرمان‌های انقلاب اسلامی، بر ریشه‌کن کردن فقر و برآوردن نیازهای اساسی مردم، به منظور برقراری امنیت غذایی در جریان رشد اقتصادی با هدف آزادی و تأمین استقلال اقتصادی جامعه تأکید دارد. همچنین، رسالت پدافند غیرعامل در بخش کشاورزی شامل ایمن و پایداری‌سازی دسترسی به غذا، کاهش وابستگی (خودکفایی)، افزایش تاب‌آوری، ارتقاء آمادگی‌ها و مدیریت مخاطرات بخش کشاورزی در برابر تهدیدها، متناسب با سطح اهمیت آن‌ها می‌باشد. لیکن، شواهد نشان می‌دهد که امنیت غذایی در ایران اگرچه، به لحاظ فراهمی در وضعیت قابل قبولی قرار دارد، لیکن به لحاظ دسترسی، سلامت و پایداری وضعیت نامناسبی دارد. لذا در مطالعه حاضر پس از بررسی وضعیت موجود، به طراحی الگوی دستیابی به امنیت غذایی در ایران براساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری^{مدظله‌العالی} با رویکرد تئوری داده بنیاد پرداخته شد. برای این منظور، سخنرانی‌ها، دیدارها و بیانات ایشان طی دوره ۱۴۰۲-۱۳۶۸ بررسی شد. نتایج نشان داد که ایشان از ۲۶۱۰ مورد سخنرانی‌ها، دیدارها و بیانات خود، ۵۳۶ بار به واژه «کشاورزی» اشاره داشته‌اند. در ادامه مهمترین گزاره‌های مرتبط با کشاورزی انتخاب شده (۴۳ گزاره) و در ۱۷ مقوله اصلی طبقه‌بندی شد. نکته قابل توجه این است که علی‌رغم ارائه تعاریف مختلف امنیت غذایی، با جمع‌بندی دیدگاه‌های ایشان، تعریف جدیدی از امنیت غذایی برای جمهوری اسلامی ایران حاصل می‌شود که مؤید تحقق آن، تنها از مسیر خودکفایی می‌باشد. علاوه بر این، ایشان طی دوره یاد شده بارها به خودکفایی کشاورزی تأکید داشته‌اند، لیکن خودکفایی حقیقی، تنها در خصوص گندم و در سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۹۵ محقق شده است. در ادامه، بر اساس کدگذاری انتخابی، الگوی دستیابی کشور به امنیت غذایی طراحی شده و «کشاورزی دانش‌بنیان» به عنوان راهبرد کلیدی تحقق آن شناسایی شد. در نهایت، راهکارهای پیاده‌سازی الگوی طراحی شده بویژه در خصوص افزایش بهره‌وری آب، کاهش نرخ فرسایش خاک، جلوگیری از خرد شدن اراضی کشاورزی، افزایش سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، جلوگیری از تغییر کاربری اراضی کشاورزی، جوان‌گرایی و افزایش نفوذ دانش به بخش کشاورزی حمایت مؤثر از بخش کشاورزی و کاهش ضایعات محصولات کشاورزی پیشنهاد گردید.

کلیدواژه‌ها: دیدگاه‌های مقام معظم رهبری^{مدظله‌العالی}، امنیت غذایی، خودکفایی، کشاورزی دانش‌بنیان، تئوری داده بنیاد

*استادیار گروه سیاست‌های کشاورزی و غذا، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی، تهران، ایران.

(m.fahimifard@agri-peri.ac.ir) - نویسنده مسئول

* این مقاله یک مقاله با دسترسی آزاد است که تحت شرایط و ضوابط مجوز Creative Commons Attribution (CC BY) توزیع شده است.

نویسندگان ©

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)

۱- مقدمه

همواره در اولویت‌بندی اهداف توسعه هر کشور، دستیابی به امنیت غذایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است [۱]. ناامنی غذایی، ارزش‌های حیاتی و در نتیجه امنیت ملی یک کشور را به خطر می‌اندازد. خطر ناامنی غذایی، عامل و تسهیل‌کننده فقر، قحطی، گرسنگی و سبب تهدید جدی یک ملت می‌شود. بی‌تردید، ناامنی غذایی، ذخیره سرمایه اجتماعی افراد و نیز معناداری هنجارها و ارزش‌های انسانی و دینی را به شدت کاهش می‌دهد و آموزه‌های دینی و ملی ایرانیان نیز بر این موضوع صحت می‌گذارند [۲]. از آنجاکه نظام سیاسی- اجتماعی کشور بر چنین شالوده‌هایی استوار است، ناامنی غذایی، تهدیدی بالفعل یا بالقوه علیه ارزش‌های بنیادین نظام محسوب می‌شود. در این راستا و نیز با توجه به اهمیت و جایگاه امنیت غذایی در حفظ امنیت ملی کشور، یکی از آرمان‌های انقلاب اسلامی، برقراری عدالت اجتماعی و افزایش سطح رفاه، به‌ویژه در میان افراد کم‌درآمد جامعه تعریف شده است [۳]. همچنین، قانون اساسی بر ریشه‌کن کردن فقر و برآوردن نیازهای اساسی مردم، به‌منظور برقراری امنیت غذایی در جریان رشد اقتصادی با هدف آزادگی و تأمین استقلال اقتصادی جامعه تأکید دارد. علاوه بر این، توجه به این نکته ضروری است که یکی از اهداف مطرح در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ کشور برای جامعه ایرانی، برخورداری از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد در نهاد مستحکم خانواده به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مندی از محیط‌زیست مطلوب است. لذا، در اسناد بالادستی و قوانین دائمی کشور، از جمله قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴، سیاست‌های کلی نظام، قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور، قانون برنامه ششم توسعه، قانون تشکیل وزارت جهادکشاورزی و قانون تمرکز وظایف و اختیارات مربوط به بخش کشاورزی در وزارت جهادکشاورزی، مقوله امنیت غذایی و خودکفایی در محصولات راهبردی کشاورزی به صراحت تکلیف شده است [۴]. از این‌رو، شناخت دقیق مسئله امنیت غذایی در کشور و شناسایی عوامل مؤثر بر آن از اهمیت انکارناپذیری برخوردار است.

از طرف دیگر، مواضع برژینسکی مشاور پیشین امنیت ملی آمریکا نیز حکایت از این دارد که اگر می‌خواهید ملت‌ها را مطیع کنید، غذای آن‌ها را کنترل کنید. از این‌رو، پایدارسازی و ایمن‌سازی زیرساخت‌های مهم بخش کشاورزی و صنایع غذایی در برابر تهدیدها و آسیب‌پذیری‌ها از ابتدایی‌ترین اصول دستیابی به استانداردهای مطلوب برای رشد و توسعه کشور و رفاه جامعه تلقی می‌شود. با توجه با اینکه رشد بخش کشاورزی و صنایع

غذایی به عنوان یک زیرساخت و بستر زیستی برای کسب هدف‌های اصلی رشد، پیشرفت و توسعه کشور ضروری است، رسالت و مأموریت پدافند غیرعامل در بخش کشاورزی و صنایع غذایی بسیار مهم بوده و شامل ایمن و پایداری‌سازی دسترسی به غذا، کاهش وابستگی (خودکفایی)، افزایش تاب‌آوری و مقاوم‌سازی، ارتقاء آمادگی‌ها و مدیریت مخاطرات بخش کشاورزی و صنایع غذایی در برابر تهدیدها، متناسب با سطح اهمیت آن‌ها می‌باشد [۵].

همچنین، طبق تعریف سازمان غذا و خواروبار جهانی (FAO)^۱، امنیت غذایی هنگامی حاصل می‌شود که تمامی مردم در همه زمان‌ها از لحاظ فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی به غذای کافی، سالم و مغذی که نیازهای مربوط به رژیم غذایی و ترجیحات (ذائقه) آن‌ها را برای داشتن یک زندگی سالم و فعال برطرف کند، دسترسی داشته باشند [۶]. بر این اساس، امنیت غذایی دارای چهار اصل کلی، شامل فراهمی، به مفهوم موجود بودن مواد غذایی طی مدیریت تولید یا واردات، دسترسی، به مفهوم دسترسی به غذا با توجه به توان اقتصادی و فیزیکی خانوارها یا جوامع، بهره‌وری، به مفهوم سلامت غذایی و بهره‌وری آن با توجه به مغذی بودن و کیفیت بیولوژیکی مواد غذایی و در نهایت، پایداری، به مفهوم پایداری تولید غذای باکیفیت و قابلیت دسترسی به آن در تمامی زمان‌ها است [۷]. با توجه به اهمیت مقوله امنیت غذایی، شاخص‌های مختلفی جهت اندازه‌گیری آن امنیت غذایی در سطح جهانی طراحی شده است. در این راستا، فائو در سال ۱۹۹۷ «شاخص تجمعی امنیت غذایی خانوار» را معرفی کرد. ملاک‌های اصلی مورد استفاده در این شاخص، نسبت افراد دچار سوءتغذیه به کل جمعیت کشور و شدت پایین‌بودن انرژی (کالری) دریافتی این افراد در مقایسه با متوسط انرژی دریافتی در جمعیت کشور است. شاخص دیگر، تحت عنوان «شاخص جهانی امنیت غذایی» است که در سال ۲۰۱۲ توسط واحد اطلاعات اکونومیست ارائه شد. این شاخص امنیت غذایی را با سه مؤلفه توان مالی برای دریافت غذا، فراهمی مواد غذایی و کیفیت و ایمنی مواد غذایی بر اساس ۲۸ زیرشاخص اندازه‌گیری می‌کند [۸]. لیکن، شواهد حاکی از آن است که امنیت غذایی در ایران از وضعیت مناسبی برخوردار نمی‌باشد. بطوری که وابستگی کشور به تأمین غذا از محل واردات افزایش یافته است (تهدید بعد فراهمی امنیت غذایی)، گرانی مواد غذایی باعث خروج برخی اقلام غذایی از سفره آحاد جامعه بویژه قشر آسیب‌پذیر شده (تهدید بعد دسترسی امنیت غذایی)، تولید مصولات کشاورزی سالم و ارگانیک بسیار ناچیز بوده (تهدید بعد سلامت امنیت غذایی) و منابع پایه تولید غذای کشور (بویژه آب و خاک) از

^۱ Food and Agriculture Organization

وضعیت مناسبی برخوردار نمی‌باشد (تهدید بعد پایداری امنیت غذایی) [۴].

از طرف دیگر، نکته قابل توجه این است که بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری^{مدظله‌العالی}، تعریف امنیت غذایی در کشوری همچون جمهوری اسلامی ایران با سایر کشورهای جهان متفاوت می‌باشد. بطوری که بر اساس تعاریف جهانی از امنیت غذایی، واردات بخشی از محصولات اساسی کشاورزی از خارج کشور، خدش‌های به امنیت غذایی وارد نمی‌کند. لیکن، دیدگاه‌های مقام معظم رهبری^{مدظله‌العالی} مبین این واقعیت است که برای کشوری همچون جمهوری اسلامی ایران، امنیت غذایی بدون خودکفایی در تولید محصولات اساسی کشاورزی میسر نمی‌شود. ایشان در دیدار کشاورزان در سال ۱۳۸۴ فرمودند: «امروز کشور ما که مورد سوءنیت و کینه‌ورزی قلد‌رهای دنیاست؛ بیش از همیشه به امنیت غذایی احتیاج دارد، تا برای نانش، برای خوراک روزمره‌اش، برای روغنش، برای گوشتش محتاج کشورهای دیگر نباشد. ملت ما در گندم به خودکفایی رسید. عین همین قضیه باید در بقیه‌ی محصولات مهم و اساسی غذایی به وجود بیاید؛ در برنج، در روغن، در گوشت، در لبنیات، که نیازهای کشور است» [۹]. همچنین، عده‌ای در داخل کشور بر این باور بودند که با توجه به مسأله کم‌آبی در کشور، واردات بخشی از محصولات اساسی کشاورزی از خارج کشور، خدش‌های به امنیت غذایی وارد نمی‌کند. لیکن نزاع روسیه- اوکراین اثبات کرد که امنیت غذایی بدون دستیابی به خودکفایی در تولید محصولات اساسی کشاورزی محقق نمی‌شود. در این راستا مقام معظم رهبری در دیدار اعضای دولت در سال ۱۴۰۱ فرمودند: «در مسئله‌ی کشاورزی، مسئله‌ی امنیت غذایی خیلی اهمیت دارد. حالا اوضاع امروز دنیا را نگاه کنید؛ یک گوشه‌ی دنیا یک جنگی اتفاق افتاده [روسیه- اوکراین] و مسئله‌ی امنیت غذایی برای همه‌ی دنیا مطرح شده؛ یعنی مسئله‌ی امنیت غذایی این قدر مهم است. ما که راجع به خودکفائی گندم، خودکفائی ذرت، خودکفائی نهاده‌های دامی همیشه تأکید می‌کردیم، بعضی‌ها بودند به عنوان متخصص، به عنوان کارشناس که می‌گفتند باید رفت دنبال صنعت؛ خوب بله، ما که با صنعت مخالف نیستیم، ما بیشتر از بعضی‌های دیگر دنبال این بودیم که صنعت کشور پیش برود، منتها مسئله‌ی امنیت غذایی مسئله‌ی درجه‌ی یک است؛ نباید از آن غفلت کرد. و ببینید امروز در دنیا دیگر کاملاً واضح است که چقدر مهم است» [۱۰]. همچنین، ایشان در جایی دیگر در دیدار با کشاورزان فرمودند: «مرتب از این که ما از لحاظ آب در مضیقه هستیم، حرف می‌زنند؛ خوب بله، ما می‌دانیم کشور ما از آن کشورهای پُر آب نیست؛ اما آیا از همین آبی که امروز داریم، استفاده بهینه می‌شود؟ جواب، منفی است. ما امروز اندکی بیش از هجده میلیون هکتار زمین قابل کشت داریم؛ در بخش‌های

مختلف: دیمی و آبی و باغی و غیره، که این مقدار می‌تواند به سی میلیون هکتار افزایش پیدا کند؛ یعنی نزدیک به دو برابر» [۹]. از طرف دیگر، مرور بیانات و سخنرانی‌ها مقام معظم رهبری^{مدظله‌العالی} مؤید این واقعیت است که ایشان از سال ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۲ بارها به مسأله خودکفایی در تولید محصولات اساسی کشاورزی تأکید کرده‌اند، لیکن متأسفانه این مهم تنها در خصوص محصول گندم و برای مدت زمان کوتاهی محقق شده است. از این‌رو، شناخت دقیق دلایل عدم تحقق امنیت غذایی در کشور و راهکارهای دستیابی به آن، از اهمیت انکارناپذیری برخوردار است. لذا در مطالعه حاضر، به طراحی الگوی دستیابی به امنیت غذایی در ایران بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری^{مدظله‌العالی} با رهیافت تئوری داده بنیاد پرداخته شد. برای این منظور، در بخش دوم مقاله به بررسی وضعیت امنیت غذایی در ایران و مرور مطالعات مختلف داخلی و خارجی مرتبط با موضوع تحقیق، در بخش سوم به روش‌شناسی تحقیق، در بخش چهارم به نتایج حاصل از طراحی الگوی دستیابی به امنیت غذایی در کشور بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری^{مدظله‌العالی} و در بخش پنجم به جمع‌بندی و ارائه پیشنهادات پرداخته می‌شود.

۲- ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق

۲-۱- وضعیت امنیت غذایی در ایران

بررسی وضعیت تولید محصولات کشاورزی در کشور مؤید این است که سالانه به ۱۵۲ میلیون تن (برحسب وزن تر) محصولات کشاورزی شامل گیاهی، علوفه مرتعی و دامی برای جمعیت کشور مورد نیاز است که بخش بزرگی از آن (۸۷ درصد) از طریق تولید داخلی تأمین می‌گردد. نیاز کشور به محصولات گیاهی که بخش اعظم منابع صرف تولید آن‌ها در مزارع، باغات و گلخانه‌ها می‌شود، ۱۲۹ میلیون تن در سال است که ۸۵ درصد آن (۱۰۹ میلیون تن در سال) در داخل کشور تولید می‌شود. در مقایسه نظیر به نظیر نیاز به محصولات گیاهی و تولید آن‌ها (برای تغذیه مستقیم و غیرمستقیم از طریق پرورش دام)، میزان کمبود تولیدات ۳۴ میلیون تن در سال و میزان مازاد تولید ۱۴ میلیون تن در سال (وزن تر در مزرعه) است. سالیانه کمی بیش از ۳۰ میلیون تن از محصولات کشاورزی تولید شده در داخل کشور (۳۰ درصد از کل تولید محصولات کشاورزی داخل کشور) به دلیل تلفات - ضایعات از دسترس خارج می‌شود که معادل هدر رفت ۲۴٪ از کل سطح زیرکشت و ۳۲٪ از کل آب اختصاصی بخش کشاورزی و معادل غذای ۱۸ میلیون نفر در کشور می‌باشد. کل سطح زیرکشت کشور ۱۴،۳ میلیون هکتار است که ۵،۹ میلیون هکتار آن دیم و ۸،۴۱ میلیون هکتار آن آبی می‌باشد. بیش از ۹۰ درصد تولیدات گیاهی کشور در کشت آبی صورت

خرد شدن اراضی کشاورزی و پائین‌تر بودن سودآوری کشت محصولات اساسی در مقابل محصولات غیراساسی زراعی، دارد. بطور مثال سهم محصول گندم آبی از ترکیب کشت محصولات زراعی آبی در کل کشور در سال‌های ۶۴-۱۳۶۲ حدود ۴۵ درصد بوده ولی در سال‌های اخیر به حدود ۳۰ درصد رسیده است [۱۳].

ب) بعد دسترسی

در خصوص بعد دوم امنیت غذایی یعنی دسترسی به مواد غذایی، حقایق نشان می‌دهد که گرانی مواد غذایی حداقل توان دسترسی دهک‌های پایین درآمدی را کاهش داده و باعث خروج برخی اقلام غذایی از سفره آنان شده است. بطوری‌که تنها طی دو سال اخیر، شاخص قیمت خوراکی‌ها به قیمت ثابت سال ۱۴۰۰، از ۸۵/۴ واحد در فروردین سال ۱۴۰۰ به ۲۴۶ واحد در آبان ۱۴۰۲ افزایش یافته است (۱۸۸/۲ درصد افزایش). همچنین، طی دوره یاد شده، شاخص قیمت «نان و غلات»، ۱۶۳ درصد، «گوشت قرمز و گوشت ماکیان»، ۲۵۱/۸ درصد، «ماهی‌ها و صدفاران»، ۱۸۹/۵ درصد، «شیر، پنیر و تخم مرغ»، ۲۱۷/۴ درصد، «روغن‌ها و چربی‌ها»، ۳۰۹/۸ درصد، «میوه و خشکبار»، ۱۰۶/۹ درصد، «سبزیجات»، ۱۶۷/۶ درصد، «قند و شکر و شیرینی‌ها»، ۱۷۲/۲ درصد و «چای و قهوه و سایر نوشیدنی‌های غیرالکلی»، ۱۳۲/۲ درصد افزایش یافت است [۱۴].

ج) بعد سلامت

در خصوص بعد سوم امنیت غذایی یعنی سلامت و ایمنی مواد غذایی، حقایق بیانگر این است که عدم آگاهی مناسب بسیاری از کشاورزان نسبت به میزان و زمان صحیح مصرف سموم و برداشت محصولات، موجب ایجاد باقیمانده سموم در برخی محصولات کشاورزی شده است. عوامل و دلایل دیگری همچون نبود یکپارچگی سازمانی در نظارت بر سلامت در بخش کشاورزی؛ استفاده بی‌رویه از سموم شیمیایی؛ ضعف در کنترل کودها و سم‌های تقلبی؛ استفاده از آب‌های آلوده در برخی اراضی کشاورزی مجاور شهرها؛ کشت در برخی اراضی آلوده؛ ورود و توزیع نهاده‌های بی‌کیفیت و فاقد استاندارد از مبادی غیررسمی و قاچاق؛ شرایط نامطلوب حمل‌ونقل و انبارداری؛ ضعف در آگاهی بخشی تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان مواد غذایی؛ عدم حمایت کافی از تولیدکنندگان محصولات سالم؛ ضعف در نظارت بر فرآیند تولید تا عرضه؛ عدم بازدارندگی کافی مجازات‌های موجود؛ نبود سیستم پایش مستمر و جامع کیفیت غذا و تغذیه و کنترل سلامت محصولات تولیدی در مبادی تولید و واردات؛ ضعف برنامه‌های اجرایی و عملیاتی اثربخش و فراگیر برای توسعه کشت محصولات

می‌گیرد. در مجموع همه گیاهان مورد کشت در کشور، خلأ عملکرد نسبی ۶۰ درصد وجود دارد. بدین معنی که عملکردهای فعلی تنها ۴۰٪ پتانسیل عملکردها می‌باشند [۱۱].

الف) بعد فراهمی

از نقطه نظر امنیت غذایی و اجزای آن، در نگاه اول به لحاظ تولید یا فراهمی غذا (جزء اول امنیت غذایی) شرایط کشور مناسب به نظر می‌رسد. چون بیش از ۸۰٪ محصولات کشاورزی مورد تقاضا در داخل تولید می‌شود. لیکن، بعد فراهمی به قابلیت کشور در تولید داخلی یا واردات مواد غذایی اشاره دارد. به این معنا که برای تحقق امنیت غذایی، ضروری است کشور خودکفا باشد و یا اینکه قابلیت ایجاد تعاملات بین‌المللی به‌منظور تأمین مواد غذایی غیرقابل تولید در داخل را از طریق واردات داشته باشد و در غیر این‌صورت، کشور دچار آسیب‌پذیری شده و امنیت ملی آن به مخاطره می‌افتد. گفتنی است گزینه دوم، یعنی اتکا به تعاملات خارجی برای تأمین غذا، به تدریج اهمیت خود را در تحقق امنیت غذایی از دست داده و اتفاقاً به گزینه‌ای برای تهدید علیه امنیت غذایی تبدیل شده است. تجربه سال‌های اخیر در کشور نیز نشان‌دهنده آسیب‌هایی است که در اثر وابستگی به مواد غذایی بویژه در حلقه‌های ابتدایی زنجیره تولید این اقلام، بر امنیت غذایی وارد شده و تکانه‌های ناشی از تحریم‌های بین‌المللی، منجر به کاهش مصرف یا حتی حذف برخی از اقلام غذایی ضروری از سفره اقشار آسیب‌پذیر شد. وقوع تکانه‌های بعدی ناشی از شیوع ویروس کرونا و مناقشه روسیه و اوکراین که با اختلال در زنجیره جهانی عرضه مواد غذایی همراه بودند، اهمیت تمرکز بر مقوله «خودکفایی در محصولات راهبردی کشاورزی» را به عنوان پیش‌نیاز تحقق امنیت غذایی در کشور و جهان آشکار ساخت. لیکن، آمارها مبین این واقعیت است که وابستگی کشور به تأمین غذا از محل واردات افزایش یافته است. بطوری‌که تراز تجاری بخش کشاورزی همواره منفی بوده و در سال ۱۴۰۱، از لحاظ وزنی به ۱۷- میلیون تن و از لحاظ ارزشی با افتی بی‌سابقه، به ۱۳- میلیارد دلار رسیده است. همچنین، تراز تجاری محصولات راهبردی زراعی شامل گندم، جو، ذرت و کنجاله سویا نیز حاکی از افزایش ۳۰۲ درصدی تراز تجاری وزنی منفی و افزایش ۸۷۱ درصدی تراز تجاری ارزشی منفی طی دوره سی ساله ۱۴۰۱-۱۳۷۲ است [۱۲]. علاوه بر این، واردات سرانه کالاهای کشاورزی و غذا نشان می‌دهد که میزان واردات به ازای هر نفر از ۱۲۱ کیلوگرم در سال ۱۳۷۱ به ۳۶۲ کیلوگرم در سال ۱۴۰۰ افزایش یافته است. بررسی کلان روند سطح زیرکشت کل محصولات زراعی، نیز حکایت از کاهش سهم سطح زیرکشت محصولات اساسی و در مقابل، افزایش سهم سطح زیرکشت محصولات زراعی غیراساسی (مانند محصولات جالیزی) به دلیل

۲-۲- پیشینه تحقیق

مطالعات مختلفی به طراحی الگوی امنیت غذایی و عوامل مؤثر بر آن پرداختند. بطور مثال، Widada et al به بررسی عوامل تعیین کننده امنیت غذایی در اندونزی با استفاده از مدل لاجیت پرداختند. نتایج نشان داد که مساحت زمین، تولید برنج، تولید ذرت، تولید سویا، تولید گوشت مرغ، تولید گوشت گاو، تراکم جمعیت، شاخص قیمت مصرف کننده (CPI)^۱ برای مسکن، برق و گاز، سلامت، حمل و نقل و خدمات مالی، تأثیرات قابل توجهی بر سطح امنیت غذایی در اندونزی دارد. بدان معنا که امنیت غذایی نه تنها با ارتقای کمیت و کیفیت مصرف، بلکه با بهبود عرضه غذا، امکان دسترسی اقتصادی و ثبات حاصل می‌شود [Ahmed et al. ۱۸].

al به بررسی وضعیت و عوامل تعیین کننده امنیت غذایی و نقش دسترسی به بازار در افزایش امنیت غذایی در روستاها پرداختند. برای این منظور، یک نظرسنجی با ۵۷۶ خانوار از طریق مصاحبه حضوری در پنجاب پاکستان انجام شد. نتایج نشان داد که ۲۵٪ خانوارها دارای ناامنی غذایی بوده و اندازه خانواده، درآمد ماهانه، قیمت مواد غذایی، هزینه‌های بهداشتی و بدهی از عوامل اصلی تأثیرگذار بر وضعیت امنیت غذایی خانوارهای روستایی هستند [Oyetunde and Olagunju. ۱۹].

امنیت غذایی و کارایی فنی در میان خانوارهای کشاورزی در نیجریه پرداختند. برای این منظور، با استفاده از چارچوب مرزی تصادفی، کارایی فنی خانوارهای کشاورزی در نیجریه برآورد شده و با مدل پروبیت، اهمیت میانگین کارایی فنی خانوارهای کشاورزی با امنیت غذایی و ناامن غذایی بررسی شد. نتایج نشان داد که خانوارهایی که از نظر مواد غذایی ایمن هستند از نظر فنی نیز کارآمدتر هستند [Huseynov. ۲۰].

کننده امنیت غذایی در آذربایجان با مدل خودرگرسیون برداری با وقفه‌های توزیعی (ARDL)^۲ و داده‌های سری زمانی دوره ۱۹۹۱ تا ۲۰۱۸ پرداختند. نتایج نشان داد که واردات مواد غذایی، نرخ ارز، تورم، تغییرات آب و هوایی و رشد جمعیت شهری به پویایی امنیت غذایی ملی آذربایجان آسیب می‌زند [Muleta and Getahun. ۲۱].

به بررسی وضعیت امنیت غذایی و عوامل تعیین کننده آن پرداختند. برای این منظور، داده‌های اولیه از ۲۲۰ خانوار روستایی در اتیوپی مرکزی جمع‌آوری شد. نتایج رگرسیون لجستیک نشان داد که جنسیت سرپرست خانوار، داشتن دام، مالکیت زمین، دسترسی به تماس‌های داخلی، دسترسی به خدمات آبیاری و دسترسی به خدمات اعتباری رابطه مثبت و اندازه و وابستگی خانواده رابطه منفی با وضعیت امنیت غذایی

سالم و ارگانیک بر خلاف تکلیف بند «ج» ماده (۳۱) قانون برنامه ششم توسعه و عدم تدوین برنامه جامع ارتقای سلامت و ایمنی غذایی کشور برخلاف تکلیف ماده (۷) آیین‌نامه اجرایی شورای عالی سلامت و امنیت غذایی، باعث بروز ایرادات متعددی در تحقق ایمنی غذایی کشور شده است [۱۵]. بطوری‌که در سال ۲۰۲۱، اندکی بیش از هفت هزار هکتار (۰/۱۵ درصد) از اراضی کشاورزی ایران دارای گواهی ارگانیک و در حال گذار بوده که از لحاظ سطح زیرکشت رتبه ۹۹ و از لحاظ سهم از کل اراضی کشاورزی رتبه ۱۵۱ را در بین کشورهای جهان دارد. نکته قابل تأمل در این زمینه، کاهش ۸۴ درصدی سطح زیرکشت اراضی کشاورزی دارای گواهی ارگانیک و در حال گذار طی یک دهه گذشته است [۱۶].

د) بعد ثبات یا پایداری دسترسی

تحقق بعد چهارم امنیت غذایی یعنی ثبات در دسترسی به مواد غذایی و پایداری در عرضه آن، نیازمند بهره‌برداری پایدار از منابع پایه (آب و خاک) می‌باشد. در این خصوص حقایق بیانگر این است که منابع پایه تولید غذای کشور از وضعیت مناسبی برخوردار نمی‌باشد. بطوری‌که نسبت آب مصرفی به پتانسیل منابع آب در ایران بیش از ۷۵ درصد بوده، در حالی‌که متوسط جهانی آن ۱۸۲/۲ درصد می‌باشد. همچنین، میزان وابستگی کشاورزی به منابع آب زیرزمینی، در ایران معادل ۶۲/۱ درصد بوده، در حالی‌که متوسط جهانی آن ۳۷/۸ درصد می‌باشد (سازمان غذا و خواروبار جهانی، ۲۰۲۲). علاوه بر این، در اواخر دهه ۱۳۴۰ فرسایش خاک کشور بین ۶۰۰ میلیون تا ۱ میلیارد تن برآورد شده و در سال ۱۴۰۰ تنها فرسایش آبی، حدود ۲ میلیارد تن در سال محاسبه شده است (نیک‌کامی و شادفر، ۱۴۰۰). از طرف دیگر، بی‌توجهی به بهره‌برداری پایدار از منابع پایه تولید مواد غذایی (آب و خاک) به دلیل سود سرشار ناشی از تغییر کاربری و سرمایه‌گذاری غیرمولد در زمین از یک طرف و اتکاء به درآمدهای ناشی از فروش آب از طرف دیگر، باعث کاهش توان تولیدی و بازیابی این منابع شده که تداوم این امر، به کاهش عملکرد تولید محصولات کشاورزی می‌انجامد [۴]. بطوری‌که در حال حاضر متوسط عملکرد محصولات زراعی اساسی در ایران طی دوره ۲۰۲۰-۲۰۰۶، پائین‌تر از متوسط جهانی می‌باشد (عملکرد گندم در ایران ۱۸۳۳ و در جهان ۳۲۲۱ کیلوگرم در هکتار، عملکرد جو در ایران ۱۷۳۶ و در جهان ۲۸۲۸ کیلوگرم در هکتار، عملکرد سویا در ایران ۲۲۵۴ و در جهان ۲۵۶۷ کیلوگرم در هکتار و عملکرد کلسزا در ایران ۱۹۳۱ و در جهان ۱۹۵۷ کیلوگرم در هکتار) [۱۷].

^۱Consumer Price Index^۲Auto-Regressive Distributed Lag

منفی و متغیر تعداد فرزندان تأثیر مثبتی بر سطح ناامنی غذایی دارند [۲۶]. آرایش و فتح‌اللهی به طراحی الگوی امنیت غذایی خانواده‌های روستایی با استفاده از نظریه زمینه‌ای در استان ایلام پرداختند. یافته‌ها نشان داد مدل احصاشده از ۶ مقوله اصلی، ۱۶ زیرمقوله و ۶۲ گویه (مفهوم) تشکیل شده، که عبارتند از: شرایط علی (خطرات تهدیدکننده سلامت، تهدیدات محیط زیست)، شرایط زمینه‌ای (الگوی غذایی خانوار و شرایط اجتماعی-فرهنگی)، مقوله محوری (وجود غذای کافی، دسترسی به غذا، ثبات در جذب غذا، برقراری سلامت غذایی)، راهبردها (عرضه مواد غذایی سالم با رعایت الگوی مناسب مصرف، مدیریت مخاطرات و خطرپذیری، سرمایه‌گذاری فنی-زراعی، افزایش خدمات آموزشی و حمایتی)، شرایط میانجی (حمایت‌های رفاهی و اقتصادی، حمایت‌های مدیریتی و برنامه‌ریزی، حمایت‌های آموزشی و بهداشتی) و پیامدها (توقف افول و ارتقای سطح سلامت و تغذیه مصرف‌کنندگان روستایی) [۲۷]. جزئی و همکاران به مدل‌یابی عوامل تأثیرگذار بر امنیت غذایی خانوارهای روستایی شهرستان زنجان پرداختند. نتایج حاکی از آن بود که بیش از دو سوم پاسخگویان در وضعیت ناامنی غذایی شدید قرار داشتند. همچنین، هر یک از پنج عامل اقتصادی، سیاسی-مقرراتی، آموزشی-اطلاعاتی، خانوادگی و جغرافیایی اثر مثبتی بر سطح امنیت غذایی خانوارهای روستایی داشته، ولی رابطه عوامل اجتماعی با سطح امنیت غذایی معنی‌دار نبود [۲۸].

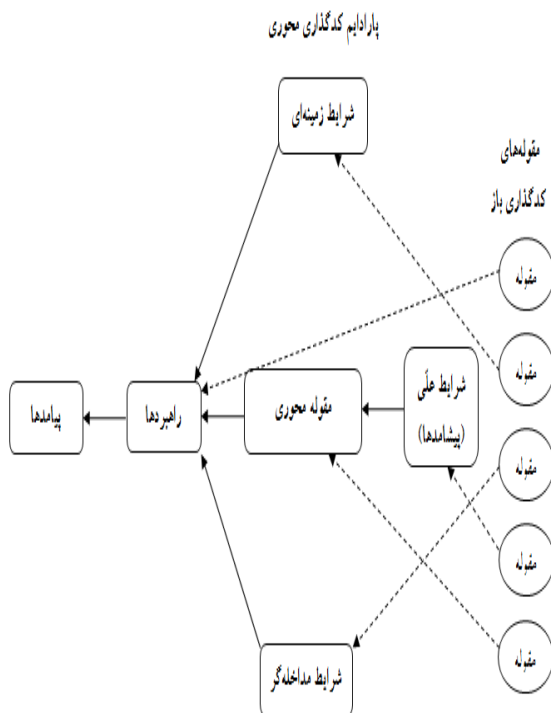
امامی و همکاران به طراحی الگوی راهبردی امنیت غذایی ایران با تأکید بر نقش مکانیزاسیون کشاورزی پرداختند. برای این هدف با در نظر گرفتن نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات یک ماتریس به‌عنوان چارچوب تحلیلی ایجاد شد که شامل عوامل داخلی و خارجی است. نتایج نشان داد در حال حاضر ایران به لحاظ موجودی امنیت غذایی در وضعیت مطلوبی به سر می‌برد. حال آنکه نیازمند توجه بیشتر به سایر ابعاد امنیت غذایی است. بطوری‌که، علی‌رغم توسعه مکانیزاسیون کشاورزی، هم تغییر قابل انتظاری با نمودهای عملکردی محصولات کشاورزی در این مطالعه مشاهده نشد [۲۹]. چیدری و همکاران به بررسی تأثیر سیاست‌های ارزی و تجاری بر امنیت غذایی در کشور برای دوره ۹۶-۱۳۶۹ پرداختند. برای این منظور، ابتدا شاخص امنیت غذایی (انرژی) برای خانوارهای شهری-روستایی، شاخص شکاف نرخ ارز بازار آزاد و شاخص آزادسازی تجاری محاسبه گردید. سپس با استفاده از مدل لاجیت دوگانه به تحلیل داده‌های مورد نظر پرداخته شد. نتایج نشان دادند که خانوارهای شهری و روستایی به ترتیب ۰/۷۱/۴، ۰/۶۷/۹، دارای امنیت غذایی و ۰/۲۸/۶، ۰/۳۲/۱، دارای عدم امنیت غذایی هستند. همچنین سیاست ارزی اثری

خانوارها دارد [۲۲]. van Meijl et al. به بررسی تأثیر درگیری اوکراین-روسیه بر امنیت غذایی جهانی پرداختند. برای این منظور، سناریوهایی مختلفی کمی‌سازی شد. نتایج نشان داد که غذای کافی در سطح جهانی وجود دارد، اما قیمت‌های بالاتر مواد غذایی می‌تواند برای بخشی از جمعیت که درآمد پایینی دارند و بخش زیادی از غذای آنان به غلات اختصاص دارد، مشکل‌ساز شود. لذا، برای کشورهایی که به شدت به واردات غلات اوکراین و روسیه وابسته هستند، مانند مصر، ترکیه و خاورمیانه، در دسترس بودن مواد غذایی با مشکل مواجه خواهد شد. همچنین، تأثیرات ناامنی غذایی برای اتحادیه اروپا جزئی است، زیرا در دسترس بودن غذا در اتحادیه اروپا مشکل نبوده و به‌طور کلی سهم محصولات غذایی مبتنی بر غلات در غذای جامعه اروپا اندک است [۲۳]. Shynkaruk به بررسی عوامل تعیین‌کننده امنیت غذایی اوکراین تحت شرایط جنگ با روسیه پرداختند. نتایج نشان داد که کاهش قابل توجه تولید ناخالص داخلی در طول جنگ و مطالعه تجربیات جنگ جهانی دوم این امکان را به وجود آورد که این افت اقتصادی نه تنها ناشی از عوامل جنگی بلکه ناشی از عدم تعادل ساختاری و ماهیت خام اقتصاد است. لذا تغییر کل مسیر اقتصادی کشور که باید با در نظر گرفتن منافع اقتصادی ملی، عوامل تعیین‌کننده امنیت، کاهش وابستگی به عوامل خارجی و ایجاد تعادل در ساختار اقتصاد، صورت پذیرد، امری ضروری است [۲۴].

همچنین، در داخل کشور، سمیعی‌نسب و همکاران به ارائه مدل مفهومی مطلوب امنیت غذایی جمهوری اسلامی ایران در منظومه اقتصاد مقاومتی پرداختند. برای این منظور، با بهره‌گیری از روش تحلیلی-توصیفی به بررسی رویکردهای اقتصاد مقاومتی و تدوین آن‌ها پرداخته شده و در نهایت رویکردهای مرتبط و شاخص‌های بهینه که کمتر مورد توجه بوده، استخراج شده است. همچنین با روش تحلیل مضمون، رویکردهای ناظر بر سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی بررسی شده که به استخراج مدل مفهومی امنیت غذایی در منظومه اقتصاد مقاومتی انجامیده است [۲۵]. ضیائی و همکاران به شناسایی راهکارهای مقابله با عدم امنیت غذایی و عوامل مؤثر بر آن در مناطق روستایی پرداختند. برای این منظور، سطح امنیت غذایی ۲۶۷ خانوار از مناطق روستایی گرگان با استفاده از شاخص استراتژی مقابله غذایی (CSI)^۱ بررسی شد. همچنین با به‌کارگیری مدل لاجیت، عوامل مؤثر بر وضعیت امنیت غذایی نیز مشخص گردید. مقادیر CSI نشان داد که ۱۷/۶۰٪ خانوارها در وضعیت امنیت غذایی قرار گرفته‌اند و درآمد سالانه، وضعیت شغلی و سن سرپرست تأثیر

^۱Coping strategy index

و مهمترین بیانات و سخنرانی‌های، معیارهای شمول و عدم شمول براساس پژوهش Abdelmaboud et al تعیین شد [۳۱]. به منظور گردآوری بیانات و سخنرانی‌های مورد نظر از تارنمای پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار مقام معظم رهبری ^{مدظله‌العالی} [۳۲] استفاده شد. با توجه به روند بیانات و سخنرانی‌ها، جستجوی بیانات و سخنرانی‌های در دوره ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۲ انجام شد. نتایج نشان داد که در ۲۶۱۰ مورد سخنرانی‌ها، دیدارها و بیانات خود طی دوره یاد شده، ۵۳۶ بار به واژه "کشاورزی" اشاره داشته‌اند. پس از جستجو و انتخاب بیانات و سخنرانی‌های منتخب، تحلیل آن‌ها به منظور طراحی الگوی دستیابی به امنیت غذایی در ایران بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری ^{مدظله‌العالی} انجام شد. برای این منظور از نظریه داده بنیاد که یکی از روش‌های توصیه شده برای به‌کارگیری در مرحله تجزیه و تحلیل است استفاده شد [۳۳]. در شکل زیر مدل داده بنیاد مشتمل بر شرایط علی، شرایط مداخله‌گر، زمینه‌ها، راهبردها و پیامدها ارائه شده است:

شکل (۱): مدل داده بنیاد جهت طراحی الگوی دستیابی به امنیت غذایی در ایران بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری ^{مدظله‌العالی}

۴- نتایج و بحث

پس از جمع‌بندی بیانات، سخنرانی‌ها و دیدارهای مقام معظم رهبری ^{مدظله‌العالی} مرتبط با «کشاورزی»، فرآیند کدگذاری انجام شد که نتایج آن در جدول (۱) ارائه شده است:

معکوس و سیاست تجاری اثر مثبت بر امنیت غذایی خانوارهای شهری و روستایی دارد [۱]. سواری و همکاران به ارائه الگوی پیشنهادی امنیت غذایی پایدار در شرایط خشکسالی به روش نظریه داده بنیاد پرداختند. جامعه آماری شامل تعدادی از متخصصین امنیت غذایی و کارشناسان کشاورزی در استان کردستان بود. در این راستا برای انتخاب نمونه‌های مورد مطالعه، از روش گلوله برفی استفاده و ۳۱ نفر از خبرگان انتخاب شدند. نتایج بررسی الزامات امنیت غذایی پایدار در قالب روش داده بنیاد شامل ۶۸ کد اولیه بودند که در نهایت به منظور طراحی مدل بهبود امنیت بهبود امنیت غذایی پایدار در شرایط خشکسالی به ۸ الزام (مدیریتی، الزامات تکنولوژیکی، سیاستی و حمایتی، زیرساختی، فرهنگی و توانمندسازی، متنوع‌سازی، حفاظتی، پایدارسازی) تبدیل شدند [۲].

۳- روش تحقیق

تحقیق حاضر با توجه به ماهیت آن از حیث هدف، کاربردی- توسعه‌ای محسوب می‌شود. در این پژوهش ابتدا بیانات و سخنرانی‌های مقام معظم رهبری ^{مدظله‌العالی} مرتبط با کشاورزی با استفاده از رویکرد مرور نظام‌مند پیشینه مورد مطالعه قرار گرفتند. در ادامه بیانات و سخنرانی‌های منتخب، با به‌کارگیری نظریه داده بنیاد (سه مرحله‌ای) کدگذاری شده و پس از برچسب زدن به داده‌ها و کدگذاری مفاهیم، تحلیل و طبقه‌بندی مفاهیم انجام شد. مرور نظام‌مند پیشینه، روشی برای شناسایی، ارزیابی و درک همه پژوهش‌های مرتبط با یک سؤال پژوهش یا پدیده مورد علاقه است و به منظور خلاصه‌سازی شواهد موجود، تشخیص شکاف‌های پژوهش‌های فعلی و ارائه چارچوب نهایی استفاده می‌شود. مرور نظام‌مند پیشینه پژوهش حاضر از نوع مرور کیفی بود که در آن به جای داده‌های عددی که در مرور نظام‌مند عمومی و فراتحلیل مورد بررسی قرار می‌گیرند، بر داده‌های متنی تمرکز دارد. مطابق با مدل Wolfswinkel et al [۳۰]، پنج مرحله تعریف (تعریف سوالات پژوهش، تعریف معیارهای شمول، تعیین پایگاه داده‌های مناسب)، جستجو (جستجوی منابع شناسایی شده)، انتخاب (محدودسازی نمونه‌ها)، تجزیه و تحلیل (کدگذاری باز، محوری، انتخابی) و ارائه گزارش طی شد. همچنین به منظور افزایش اطمینان، جستجوی پیش‌رونده و عقب‌گرد انجام شد [۳۰]. در جستجوی عقب‌گرد، مراجع بیانات و سخنرانی‌های به‌دست آمده مورد بررسی قرار گرفته و در صورت تناسب و تکرار در منابع، به بیانات و سخنرانی‌های منتخب اضافه شدند، در جستجوی پیش‌رونده، منابعی که به بیانات و سخنرانی‌های کلیدی به‌دست آمده استناد کرده بودند، مورد جستجو قرار گرفتند. جهت انتخاب مناسب‌ترین

جدول (۱): نتایج کدگذاری باز

ردیف	کدها	مقوله / مقولات	منبع
۱	«اگر بخواهیم کشورمان به طور نسبی به استغنا و خودکفایی و بی‌نیازی از دیگران نائل شود، باید در روستاها سرمایه‌گذاری کنیم و زحمت بکشیم. پایه اول خودکفایی، خودکفایی در امور تغذیه مردم است.»	امنیت غذایی، تشویق سرمایه‌گذاری	[۳۴]
۲	«کشاورزان و روستاییان کار خود را که اصلی‌ترین پایه‌ی خودکفایی کشور است- یعنی تهیه و تأمین مواد غذایی- قدر دانسته، افزایش محصول و بهبود کیفیت آن را هدف خود قرار دهند و وابستگی کشور به مواد غذایی وارداتی را به صفر برسانند.»	امنیت غذایی، کاهش وابستگی به واردات محصولات کشاورزی	[۳۵]
۳	«بخش کشاورزی در نظام ما، واقعاً یکی از بخش‌های بسیار بااولویت است. هنوز هم من نمی‌دانم که آیا اولویت لازم به این بخش داده می‌شود، و آن کاری که باید در این بخش انجام بگیرد، آیا به‌صورت کامل و صددرصد انجام می‌گیرد، یا نه. به هر حال، این کار باید انجام بگیرد. فرضاً شش ماه یا یک سال زمان بگذاریم، برای این که همه دستگاه‌ها تحت‌الشعاع کشاورزی قرار بگیرند؛ صنعت در خدمت کشاورزی باشد؛ پول نفت در خدمت کشاورزی باشد. یعنی ما این دستگاه کشاورزی را به یک حرکت سریع وادار بکنیم، بعد آن‌را به حال خودش بگذاریم، تا با دستاوردی که از این حرکت خواهد داشت، کار خودش را ادامه بدهد؛ بعد سراغ یک بخش دیگر برویم. البته اینها چیزهایی است که قابل بررسی است. بایستی اهل تخصص و خبرویت، اینها را بررسی کنند و ببینند.»	بهبود جایگاه کشاورزی	[۳۶]
۴	«برای ما مایه شرمندگی است که با وجود این کشور غنی، محصولات گیاهی و حتی مواد غذایی لازم را از دیگران بگیریم. درست مثل کشوری که زمین و امکانات و این تاریخ عظیم کشاورزی را ندارد. این وضعیت را باید شما آقایان- شما مسؤولان و وزرای ذی‌ربط- به یک وضعیت درست تبدیل کنید.»	کاهش وابستگی به واردات محصولات کشاورزی	[۳۷]
۵	«کشاورزی این کشور را که یک روز به کلی خودکفا بود، به کلی نابود کردند [اشاره به دوران پهلوی]؛ به طوری که بعد از گذشت سال‌ها هنوز هم که هنوز است، کشاورزی ما به حال اول برگشته است، چون سیل مهاجرت‌هایی که با تشویق آن‌ها به سمت شهرها به راه افتاد، چیزی نبود که به آسانی بشود جلوش را گرفت. ملت را از لحاظ کشاورزی، وابسته به بیگانه کردند.»	کاهش وابستگی به واردات محصولات کشاورزی، امنیت غذایی	[۳۸]
۶	«اگرچه از لحاظ آب کمبود داریم، اما با روش‌های علمی، با پیگیری و با صرفه‌جویی، همین نزولات آسمانی که امروز در کشور ما وجود دارد، به فضل الهی کافی است چهار برابر جمعیت کنونی امروز ایران را از لحاظ مواد غذایی بی‌نیاز از دیگران کند.»	افزایش بهره‌وری آب	[۳۹]
۷	«البته جهاد سازندگی با وزارت کشاورزی ادغام شده است؛ اما توقع و انتظار این است که همان خصوصیات مثبت و قوی، همان تکیه به نیروی ذاتی خود- که یقیناً نیروهای مؤمن و متعهد وزارت سابق کشاورزی هم از آن استقبال می‌کنند- همان روحیه‌ای که جهاد سازندگی را به وجود آورد، این وزارت جدید را- که وزارت جهاد کشاورزی است- شکل دهد تا بتواند مشکلات کشاورزی، مشکلات روستاها، مشکلات صنایع جنبی در روستاها و مشکل مهاجرت را حل کند.»	ترویج روحیه جهادی، توسعه صنایع تبدیلی، کاهش مهاجرت روستائیان	[۴۰]
۸	«هدف اصلی در بخش کشاورزی باید رسیدن به خودکفایی در محصولات اصلی مورد نیاز کشور باشد.»	امنیت غذایی محصولات اساسی	[۴۱]
۹	«وزارت جهاد کشاورزی باید با انتخاب سیاست‌های صحیح، گزینش نیروهای متعهد، رعایت حدود و دمییدن روحیه تلاش و خودباوری در این جهت [انجام کارهای بزرگ] گام بردارد.»	ترویج روحیه جهادی	[۴۲]
۱۰	«روستاها را آباد کنید؛ زندگی را در روستاهای کشور آسان کنید؛ دسترسی روستاییان عزیز را - که از قشرهای محروم کشور هستند - به امکانات زندگی ممکن کنید؛ برای آن‌ها وسیله ارتباط، راه و جاده و امکان حمل‌ونقل و بقیه امکاناتی که برای یک زندگی راحت لازم است، به‌طور کامل فراهم کنید. از اول انقلاب، این کارها با شدت و انگیزه خاصی در اقصی نقاط کشور شروع شد؛ اما باید کار ادامه پیدا کند و برنامه‌ریزی کامل بشود. اینها وظایف بزرگی است. همه اینها همت‌های بلند، ایمان‌های عمیق و انگیزه‌های صادق و راستین لازم دارد.»	توسعه روستایی	[۴۳]
۱۱	«دستگاه کشاورزی برای کشور ما بسیار مهم است؛ چون امنیت غذایی برای کشوری بزرگ، پرجمعیت و دارای هدف‌های بلند، بسیار مهم است؛ لذا بخش کشاورزی و دامداری ما یک بخش ویژه و استثنایی است و همه باید برای آن تلاش کنند. در اسلام هم آگاهانه و با توجه، نسبت به کشاورزی تأکید شده است. حدیث بسیار پرمعنا و پرمضمونی درباره کشاورزان نقل شده است: «الزّارعون کنوز الله فی ارضه»؛ یعنی کشاورزان کسانی هستند که گنجینه‌های خدا در زیر زمین را میدروند و استخراج می‌کنند. مهمترین گنجینه خدا در زمین و خاک عبارت است از موادی که مایه ادامه حیات بشر و حیوانات است. این از طلا و نفت مهمتر است. طلا و نفت وسیله به‌دست آوردن مایحتاج زندگی است؛ اما محصول غذایی، مهمترین مایحتاج زندگی است. این را برای این عرض می‌کنیم که همه دست‌اندرکاران کشور و بخصوص مسئولان وزارت جهاد کشاورزی توجه کنند- همان‌طور که از اول انقلاب بارها تکرار شده است- که کشاورزی یکی از اساسی‌ترین محورهای توسعه در کشور ماست؛ یک امر حاشیه‌ای نیست. توجه به صنعت- که لازم است- نباید موجب عطف توجه از کشاورزی شود. کشاورزی، پایه و زیربنا و اساس است.»	بهبود جایگاه کشاورزی، امنیت غذایی	[۴۳]

جدول (۱): نتایج کدگذاری باز

ردیف	کدها	مقوله / مقولات	منبع
۱۲	«آن جایی که حرکت و روح جهادی وجود دارد، انسان در ایمان و آرمان و خدمت به دیگران حل می‌شود و خود را فراموش می‌کند. این روحیه را باید در جامعه تقویت کرد. کشاورزی و دامداری ما هم با این روحیه رونق واقعی خود را پیدا خواهد کرد. لفظ «جهاد» در اول اسم وزارت جهاد کشاورزی معنا دارد؛ یعنی کار باید با روحیه جهادی صورت گیرد.»	ترویج روحیه جهادی	[۴۳]
۱۳	«معروف است که ایران کشور کم آبی است؛ اما اگر با عقل و تدبیر و روحیه خستگی‌ناپذیر پیش برویم، می‌شود از همین آب موجود استفاده کرد.»	افزایش بهره‌وری آب	[۴۳]
۱۴	«مسئله تأسیس دبیرستان‌های تربیت کشاورز بسیار نکته جالبی است. البته در این‌جا دانشکده کشاورزی وجود دارد؛ لیکن تربیت دیپلمه‌هایی که در دوران تحصیل، فهم کشاورزی و شوق کشاورزی در آن‌ها باشد، بسیار مهم است.»	ترویج کشاورزی علمی	[۴۴]
۱۵	«همان کشاورزی که در یک نقطه دوردستی از کشور فرض کنیم بر روی یک یا پنج هکتار زمین مشغول کار است، به سهم خود یکی از پایه‌های اساسی حیات این کشور را بالا می‌برد. مواظب باشید کشاورزی تحقیر نشود؛ کشاورزی بسیار حایز اهمیت و دارای عزت است.»	بهبود جایگاه کشاورزی	[۹]
۱۶	«امروز کشور ما که مورد سوءنیت و کینه‌ورزی قلدراهی دنیاست؛ بیش از همیشه به امنیت غذایی احتیاج دارد، تا برای نانش، برای خوراک روزمره‌اش، برای روغنش، برای گوشتش محتاج کشورهای دیگر نباشد. ملت ما در گندم به خودکفایی رسید. عین همین قضیه باید در بقیه محصولات مهم و اساسی غذایی به وجود بیاید؛ در برنج، در روغن، در گوشت، در لبنیات، که نیازهای کشور است.»	امنیت غذایی محصولات اساسی	[۹]
۱۷	«جوان‌ها وارد بشوند، آموزش‌های لازم را بگیرند؛ آن‌هایی که می‌توانند، تحصیلات لازم را در زمینه خاک، آب و مسائل گوناگون کشاورزی ببینند، بعد، به جان این سرزمین پیرکت بیفتند و برکات الهی را از آن استخراج کنند؛ این کار ممکن است. بخش کشاورزی یک محور اصلی در اداره کشور است؛ و باید با این چشم در تنظیم معلومات دانشگاهی، در تخصیص بودجه، در گماشتن افراد کارآمد و توانا در رأس کارها، به آن نگاه کرد؛ باید امر کشاورزی را در کشور سبک نشمرند.»	جوان‌گرایی کشاورزی، بهبود جایگاه کشاورزی	[۹]
۱۸	«شریان اصلی زندگی جامعه، در این بخش است و زندگی واقعی و ملموس جامعه - حیات اجتماعی - در این بخش، بیشتر معنا پیدا می‌کند؛ چون این‌جا مسأله‌ی غذا و مسأله امنیت غذایی و مسأله استقلال ناشی از امنیت غذایی و خودکفایی مطرح است. این نگاه - همان‌طور که گفتیم - در دانشگاه، در بخش‌های دانشگاهی مربوط به کشاورزی، در تنظیم درس‌ها، در گرفتن دانشجوی، در پرداختن به استاد، اثر می‌گذارد، تا بقیه خدمات گوناگونی که دولت می‌تواند به کشاورزان بدهد. بخش آموزش کشاورزی و ترویج و استفاده از دانش موجود دنیا در دانشگاه‌های ما و فرستادن جوان‌ها برای کمک به روستایی‌ها، جزو کارهای بسیار مهم است.»	بهبود جایگاه کشاورزی، امنیت غذایی، استقلال و امنیت ملی، ترویج کشاورزی علمی، جوان‌گرایی کشاورزی	[۹]
۱۹	«در کار کشاورزی، همین‌طور که اسم شما جهاد کشاورزی است، جهادی حرکت کنید. جهاد کشاورزی باید در معنای حقیقی کلمه، برای مسائل کشاورزی کشور و دامداری و بقیه کارهایی که برعهده این وزارت است، جهادی عمل کند.»	ترویج روحیه جهادی	[۹]
۲۰	«به کشاورزان می‌گوییم تلاش کنید تا امنیت غذایی برای کشور به وجود بیاورید؛ اما به مسئولان‌مان می‌گوییم این پایان کار نیست؛ ما بایستی به صادرکنندگان این محصولات تبدیل شویم؛ ما باید بتوانیم دیگران را بهره‌مند کنیم. این کار، کار دستگاه‌های گوناگون دولتی است که وسایلی را فراهم کنند؛ ما می‌توانیم.»	امنیت غذایی، کشاورزی صادرات محور	[۹]
۲۱	«مرتب از این‌که ما از لحاظ آب در مضیقه هستیم، حرف می‌زنند؛ خوب بله، ما می‌دانیم کشور ما از آن کشورهای پر آب نیست؛ اما آیا از همین آبی که امروز داریم، استفاده بهینه می‌شود؟ جواب، منفی است. ما امروز اندکی بیش از هجده میلیون هکتار زمین قابل کشت داریم؛ در بخش‌های مختلف: دیمی و آبی و باغی و غیره، که این مقدار می‌تواند به سی میلیون هکتار افزایش پیدا کند؛ یعنی نزدیک به دو برابر.»	افزایش بهره‌وری آب	[۹]
۲۲	«نوع آبیاری کشاورزی ما هم یک نوع مسرفانه است و آب را هدر می‌دهیم. وظیفه مسئولین و دست‌اندرکاران این بخش است که به این مسئله به‌طور ویژه توجه کنند! پس به مسئله اسراف - هم در مسئله آب و هم در مسائل دیگر - باید با اهمیت نگاه کنند.»	افزایش بهره‌وری آب	[۴۵]
۲۳	«رفع خلأهای قانون‌گذاری در این بخش با همفکری مجلس و دولت، و نگاه کلان و جامع‌نگر، زمینه ساز ارتقاء جایگاه کشاورزی و برطرف شدن مشکلات آن می‌شود. قانونی که تصویب می‌شود برای اجرا شدن است به همین دلیل باید از ابتدا امکان اجرایی شدن قانون، براساس شرایط گوناگون، اقتضات کشور و نگاه کلی، اصولی و همه جانبه ملاحظه شود و مدنظر قرار گیرد.»	رفع خلأهای قانونی	[۴۶]
۲۴	رهبر انقلاب اسلامی در این دیدار بر یکپارچه‌سازی زمین‌های کشاورزی، کم کردن هزینه تولید با مدرن‌سازی ابزارآلات و پیشبرد طرح‌ها با نگاه علمی تأکید کردند.	یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی، کشاورزی دانش بنیان	[۴۶]
۲۵	«در هر شرایطی باید ملاحظه تولید داخلی از جمله محصولات کشاورزی را کرد ضمن این‌که این توجیه که واردات به رقابت‌پذیری تولید داخلی کمک می‌کند، دارای منطق قوی نیست.»	حمایت از بخش کشاورزی، کاهش واردات	[۴۷]

جدول (۱): نتایج کدگذاری باز

ردیف	کدها	مقاله / مقولات	منبع
		محصولات کشاورزی	
۲۶	«کشاورزی از بخش‌هایی است که در همه‌ی دنیا مورد حمایت ویژه‌ی دولتی قرار می‌گیرد. این بخش باید حتماً مورد توجه باشد.»	حمایت‌های دولتی مؤثر	[۴۸]
۲۷	«اگر توانستیم کشاورزی را با شرائطی که دارد، احیاء کنیم، هم مسئله اشتغال حل می‌شود، هم عوارض گوناگون بیکاری - این حاشیه‌نشینی، اعتیاد و امثال اینها - از بین خواهد رفت یا ریشه‌های آن تضعیف خواهد شد.»	کاهش بیکاری و حاشیه‌نشینی	[۴۹]
۲۸	«یکی از طرح‌های مهمی که از دولت‌های قبل مورد نظر بود و بنده رویش تأکید می‌کردم، این است که بتوانند این منابع زمینی کشاورزی را یکپارچه‌سازی کنند، تا این کمک کند به این که کشاورزی بشود صنعتی؛ کشاورزی مدرن با آلات پیشرفته؛ این یکی از چیزهای مهم است.»	یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی، کشاورزی دانش بنیان	[۴۹]
۲۹	«در مورد بخش کشاورزی؛ کشاورزی اهمیت حیاتی دارد. لازم است نگاه دولت و سیاست‌های دولتی به بخش کشاورزی، نگاه حمایت باشد؛ همه‌جای دنیا هم همین‌جور است؛ از بخش کشاورزی به‌وسیله دولت‌ها حمایت می‌شود. آن وقت باید مشکلات موجود در بخش کشاورزی برطرف بشود؛ مشکلات کشاورزان، مشکلات دامداران - که گاهی شکایت‌هایی هم به ما می‌شود - و انسان رنج می‌برد از بعضی از مشکلاتی که برای اینها وجود دارد.»	حمایت‌های دولتی مؤثر	[۵۰]
۳۰	«تابودی زمین‌های کشاورزی یک خسارت غیر قابل جبران است و باید وزارت جهاد کشاورزی و سازمان حفاظت از محیط - زیست به طور جدی با این پدیده [تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی] برخورد کنند.»	جلوگیری از تغییر کاربری اراضی کشاورزی	[۵۱]
۳۱	«یکی از راه حل‌های جدی برای مشکل آب در کشور، صرفه‌جویی در آب کشاورزی از طریق استفاده از شیوه‌های نوین آبیاری بویژه آبیاری تحت فشار است.»	افزایش بهره‌وری آب	[۵۲]
۳۲	«صنایع بخش کشاورزی، یکی از بخش‌های راهبردی است که در همه کشورها به آن کمک ویژه می‌شود و دولت باید به بخش کشاورزی مساعدت ویژه‌ای داشته باشد. راه توسعه روستاها، ایجاد صنایع تبدیلی در روستاها است.»	توسعه صنایع تبدیلی در روستاها	[۵۲]
۳۳	«یک مسئله مسئله آب و مصرف آب [است]. من دو سه سال پیش به نظرم در صحبت اول فروردین اشاره کردم که نود درصد آب کشور صرف کشاورزی می‌شود. همه مصارف دیگر - مصارف شرب و شهر و صنعت و غیره - ده درصد است. ما اگر چنانچه بتوانیم با تدابیری در آن نود درصد که صرف کشاورزی می‌شود، ده درصد صرفه‌جویی بکنیم، معنایش این است که به همان اندازه‌ای که امروز آب برای شرب و شهر و روستاها و صنعت و غیره مصرف می‌کنیم، به همین اندازه آب در اختیار کشور قرار می‌گیرد. این چیز کوچکی است؟ این چیز با این عظمت، ارزش این را ندارد که همه مسئولین، دست‌اندرکار بشوند و بروند دنبال این قضیه؟ با آبیاری قطره‌ای، با شبکه‌سازی‌های درست و خوب [صرفه‌جویی کنند]. آب پشت سدها را ما اگر چنانچه جمع کنیم، [اما] شبکه‌سازی درست نکنیم - کمالینکه متأسفانه در موارد زیادی قضیه از این قرار است - خب این آب را در واقع هدر می‌دهیم، تبخیر می‌شود می‌رود؛ علاوه‌براینکه حالا مشکلاتی هم پشت سدها به وجود می‌آید. کارهای فراوانی است که باید انجام بگیرد؛ اینها جزو چیزهای بسیار مهم است. مسأله خاک. عرض کردیم فرسایش خاک، در بلندمدت خطر بزرگ‌تری از کمبود آب است. چند سال قبل از این بحث‌های آبخیزداری و آبخوان‌داری و مانند اینها مطرح شد، کارهایی هم انجام گرفت؛ باید اینها با جدیت و قوت دنبال بشود؛ این کارها متوقف نماند.»	افزایش بهره‌وری آب، کاهش فرسایش خاک	[۵۳]
۳۴	«از مهندسان کشاورزی بایستی استفاده کنیم. من یک‌وقت به آقای رئیس‌جمهور گفتم رفته بودیم یکی از استان‌ها - به نظرم سفر همدان [بود] - آنجا دوستان ما که می‌رفتند بررسی می‌کردند، اطلاع دادند به ما که کشاورزی‌های مناطق گوناگون آن استان رونق خیلی خوبی دارد؛ [وقتی] پرسیدند، معلوم شد که جوان‌های مهندس کشاورزی را اینها به کار گرفته‌اند و آن استان خوشبختانه زیاد هم داشت. رفته‌اند آنجا و به این‌ها کمک کرده‌اند، حرف این‌ها را گوش کرده‌اند؛ این کمک می‌کند به این [کار]. این یک برنامه‌ریزی می‌خواهد؛ خیلی کار سختی هم نیست؛ یک فراخوان می‌خواهد، یک شناسایی می‌خواهد، یک برنامه‌ریزی می‌خواهد، یک تقسیم‌بندی می‌خواهد و این کارها را می‌توانید انجام بدهید که از این‌ها استفاده بشود.»	ترویج کشاورزی علمی، جوان‌گرایی کشاورزی	[۵۴]
۳۵	«یک مسئله اساسی این است که این عمدتاً [مربوط به] وزارت کشاورزی است - منتها فقط کار وزارت کشاورزی نیست - تمرکز بر روستا است. یعنی واقعاً این را یکی از بخش‌های اساسی برنامه‌ریزی دولت باید قرار داد: ما متمرکز بشویم روی روستا. حرفش را در سال‌های مختلف خیلی زده‌ایم اما این کار عملاً اتفاق نیفتاده. ما بایستی صنایع تبدیلی را به روستاها ببریم، به بعضی از شهرها ببریم. من در ارومیه دیدم سیب روی زمین ریخته بود؛ گفتند اصلاً نمی‌ارزد؛ پول کارگر خیلی بیشتر از آن پولی است که ما از فروش این سیب به‌دست [می‌آوریم] یا هلو، زردآلو، انگور؛ خب، آنجا صنایع تبدیلی می‌خواهد.»	توسعه روستایی و صنایع تبدیلی	[۵۴]
۳۶	«[این بخش] [کشاورزی]، هم از جهت تأمین مواد غذایی و هم از جهت سهم اشتغال، بسیار مهم است و باید با احداث صنایع تبدیلی در روستاها و برطرف کردن مشکل فروش محصولات کشاورزی روستائیان، به آن توجه کامل کرد، چراکه در پیشرفت و قدرت کشور بسیار مؤثر خواهد بود.»	امنیت غذایی، کاهش بیکاری، توسعه صنایع تبدیلی، اصلاح بازار محصولات کشاورزی	[۵۵]

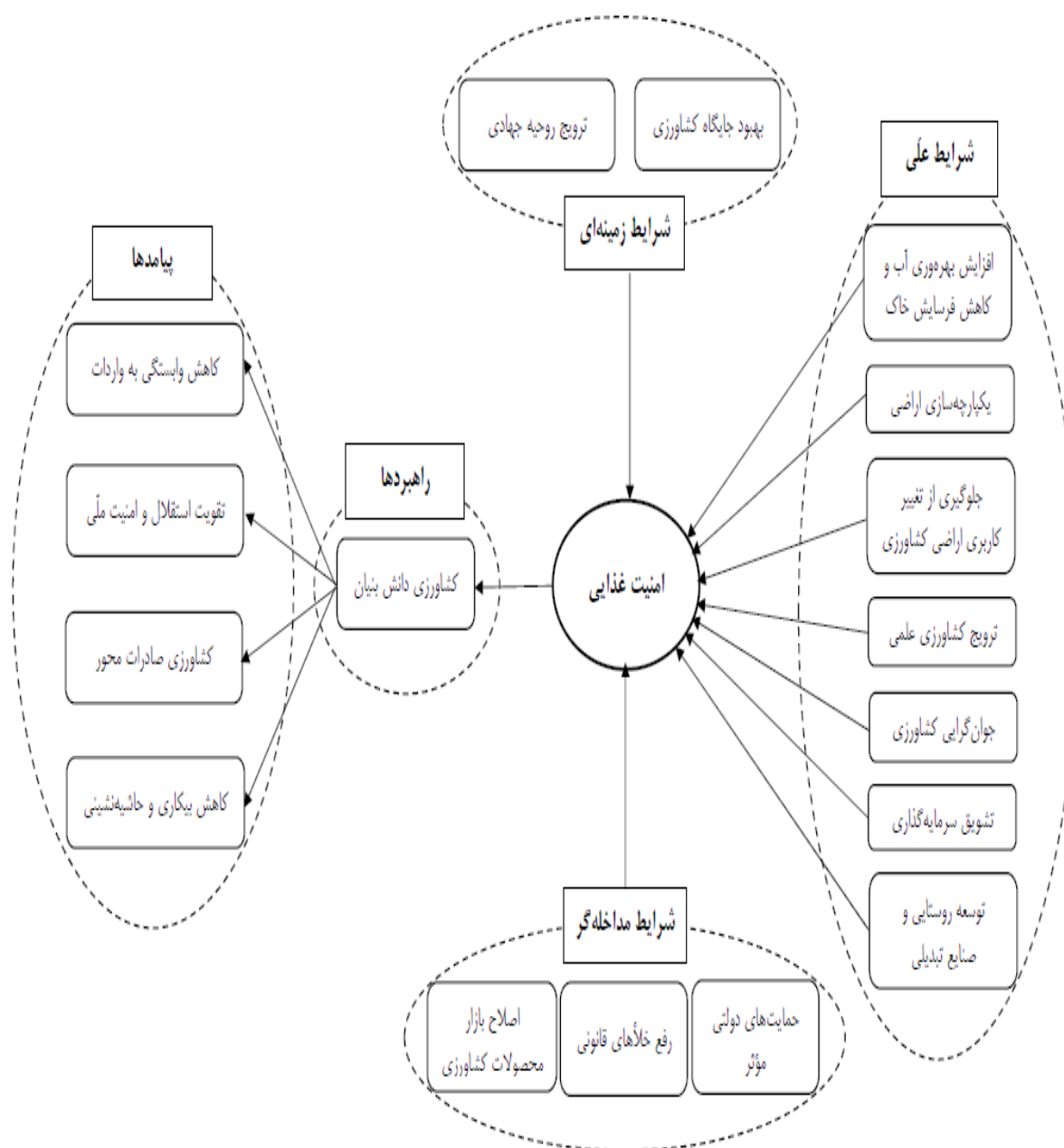
جدول (۱): نتایج کدگذاری باز

ردیف	کدها	مقوله / مقولات	منبع
۳۷	«در همه‌ی چیزها می‌شود به خودکفایی رسید، می‌شود کار کرد، می‌شود تلاش کرد و عمده هم این چیزهایی است که مواد غذایی است: گندم، جو، دانه‌های روغنی، یا دامداری است؛ در این چیزها باید به خودکفایی رسید.»	امنیت غذایی محصولات اساسی	[۵۵]
۳۸	«دانش‌بنیان و فناوریانه کردن کشاورزی ضروری است. کشت گلخانه‌ای قابل توجه است اما با آن نمی‌توان کشور را اداره کرد و با توجه به زمین، خاک و آب موجود در کشور، باید با دانش‌بنیان کردن کشاورزی و یافتن الگوی مصرف بهینه، از نابودی خاک و هدررفت آب جلوگیری، و صرفه‌جویی در آب را به صورت جدی دنبال کرد.»	کشاورزی دانش‌بنیان، افزایش بهره‌وری آب، کاهش فرسایش خاک	[۵۶]
۳۹	«رئیس‌جمهور محترم، به من می‌گفتند که در یکی از سفرهایی که ایشان به خارج از کشور داشته، مسئولین آن محل به ایشان می‌گویند که شما هر چه هندوانه و گوجه‌فرنگی و امثال اینها داشته باشید و تولید کنید، ما از شما می‌خریم؛ ایشان با تعجب می‌گویند که شما خودتان زمین دارید، آب دارید، این همه امکانات کشاورزی دارید، زمین حاصلخیز دارید، چطور می‌خواهید از ما هندوانه و مثلاً گوجه‌فرنگی بخرید؟ او می‌گوید نه ما این زمین‌ها را صرف گوجه‌فرنگی و هندوانه نمی‌کنیم؛ این زمین‌ها مال گندم است، مال ذرت است، مال علوفه است؛ این [حرف] درست است. البته بنده نمی‌گویم هندوانه یا مثلاً فرض کنید که سبزی و گوجه و این حرف‌ها نکاریم؛ همه‌ی اینها لازم است، لکن ما بایستی از این امکاناتی که در کشور وجود دارد، در درجه‌ی اول مواد غذایی مهم و اساسی، کالاهای اساسی را تولید کنیم؛ بایستی بیشترین امکان کشور را از اینها بتوانیم تهیه کنیم.»	امنیت غذایی محصولات اساسی	[۵۷]
۴۰	«ما بایستی در مورد گندم، در مورد خوراک دام-ذرت، جو، امثال اینها- و مواد اصلی تولید روغن به خودکفایی برسیم. باید در ذرت، در جو، در بقیه چیزهایی که کالاهای اساسی نامیده می‌شود، حتماً به خودکفایی برسیم؛ و می‌توان این کار را کرد. کشور بزرگ است، زمینه‌های زیادی هست، ما دشت‌های حاصلخیز زیادی داریم. در بخش‌های مختلف کشور دشت‌های حاصلخیز داریم، اگر روی اینها کار کنیم، که بنده در چند سال قبل از این در مورد خوزستان یک اقدامی را تشویق کردم، تحریص کردم، که در مورد خوزستان و مقداری در ایلام انجام گرفت، مقداری در سیستان انجام گرفت. البته آن مقداری که خواسته بودیم و قول داده شده بود، نشد اما خوب یک مقداری خوب بود. می‌توان این را توسعه داد، می‌توان این کار را انجام داد؛ ما دشت‌های حاصلخیز خوبی داریم، این دشت‌ها را باید صرف کنیم برای [تامین] کالاهای اساسی.»	امنیت غذایی محصولات اساسی	[۵۷]
۴۱	«شرکت‌های دانش‌بنیان در بخش کشاورزی، چهار درصد همه شرکت‌های دانش‌بنیان ما است. اگر ما در کشاورزی، شرکت‌های دانش‌بنیان را افزایش بدهیم و دانش را در مسئله کشاورزی به‌کارگیری کنیم، می‌توانیم در امر اصلاح بذر - که خیلی در تولید محصول کشاورزی مهم است- در مورد آبیاری نوین، در مورد شیوه‌های جدید تولید، در مورد بهره‌وری بهتر از آب و خاک - که آب و خاک دو محصول ارزشمندند که قبلاً هم اشاره کردیم- می‌توانیم حداکثر استفاده را بکنیم، بهره‌وری‌مان را افزایش بدهیم و اینها را اصلاح کنیم. وقتی که در کشاورزی توانستیم این پیشرفت‌ها را به وجود بیاوریم و تحول جدی ایجاد بکنیم، این موجب می‌شود که اولاً امنیت غذایی کشور حاصل بشود و به‌دست بیاید، یعنی کشور از لحاظ مسائل غذایی هیچ وقت دچار مشکل نشود، هیچ نگرانی‌ای وجود نداشته باشد؛ ثانیاً درآمد کشاورزان افزایش پیدا کند؛ خیلی خوب است که درآمد کشاورزان ما افزایش پیدا بکند و به کشاورزی دلگرم بشوند و ادامه بدهند، [که این] محصول فوق‌العاده باارزشی است؛ همچنین معضل کمبود آب را می‌شود حل کرد. در کشور ما آنچه معروف است و آنچه به‌طور معمول گفته می‌شود - که بنده البته نظراتی در این زمینه دارم - این است که ما دچار کمبود آب هستیم؛ خوب اگر کشاورزی ما دانش‌بنیان شد، مشکل کمبود آب هم حل خواهد شد.»	کشاورزی دانش‌بنیان، افزایش بهره‌وری آب، کاهش فرسایش خاک، امنیت غذایی	[۵۷]
۴۲	«بخش کشاورزی ما متأسفانه جزو وابسته‌ترین بخش‌های کشور به واردات است؛ و بیش از حد هست؛ که این حتماً بایستی تعدیل بشود و البته مبارزه با این وابستگی هم خیلی کار سختی است؛ چون عده‌ای از این واردات مواد کشاورزی از خارج، منافع بسیار بزرگی دارند؛ می‌ایستند. چند سال قبل از این، من به یکی از این وزرای کشاورزی در مورد کلزا که یکی از مواد اولیه تولید روغن نباتی است، گفتم این را دنبال کنید؛ ایشان -حالا تفصیلاتی دارد خلاصه‌اش این بود که- نمی‌گذارند؛ می‌گویند ما بایستی مواد اولیه روغن را وارد بکنیم؛ یعنی نمی‌گذارند؛ شاید از عناصری هم در داخل وزارت، در داخل دستگاه‌های دولتی استفاده هم می‌کنند تا کارشکنی بشود؛ باید ایستاد، یعنی کار سختی است اما این کار سخت را حتماً بایستی انجام بدهند.»	کاهش واردات محصولات کشاورزی	[۵۷]
۴۳	«در مسئله کشاورزی، مسئله امنیت غذایی خیلی اهمیت دارد. حالا اوضاع امروز دنیا را نگاه کنید؛ یک گوشه دنیا یک جنگی اتفاق افتاده [روسیه- اوکراین] و مسئله امنیت غذایی برای همه دنیا مطرح شده؛ یعنی مسئله امنیت غذایی این قدر مهم است. ما که راجع به خودکفایی گندم، خودکفایی ذرت، خودکفایی نهاده‌های دامی همیشه تأکید می‌کردیم، بعضی‌ها بودند به عنوان متخصص، به‌عنوان کارشناس که می‌گفتند باید رفت دنبال صنعت؛ خوب بله، ما که با صنعت مخالف نیستیم، ما بیشتر از بعضی‌های دیگر دنبال این بودیم که صنعت کشور پیش برود، منتها مسئله امنیت غذایی مسئله درجه یک است؛ نباید از آن غفلت کرد. و ببینید امروز در دنیا دیگر کاملاً واضح است که چقدر مهم است.»	امنیت غذایی محصولات اساسی	[۵۸]

سپس کدگذاری انتخابی شد. در نهایت، الگوی دستیابی به امنیت غذایی در ایران مبتنی بر شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها و بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم

یافته‌های فوق نشان می‌دهد که در مجموع ۴۳ کد باز از بیانات، سخنرانی‌ها و دیدارهای مقام معظم رهبری ^{مدظله‌العالی} حاصل شده است. پس از استخراج کدهای باز، اقدام به کدگذاری محوری و

رهبری مدظله‌العالی به شرح شکل (۲) حاصل شد.

شکل (۲): الگوی دستیابی به امنیت غذایی در ایران بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری مدظله‌العالی

روستایی و عشایری، متناظر با بعد دسترسی به مواد غذایی؛ (۳) توسعه کشت محصولات سالم و ارگانیک و ارتقای سلامت مواد غذایی، متناظر با بعد سلامت و ایمنی مواد غذایی و (۴) بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی، متناظر با بعد ثبات در دسترسی به مواد غذایی و پایداری در عرضه آن. در نهایت، بر اساس الگوی دستیابی به امنیت غذایی بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری مدظله‌العالی، در جدول (۲) به مهمترین راهکارهای دستیابی به امنیت غذایی در ایران اشاره شده است:

بر اساس نتایج شکل (۲)، اولویت‌های کلان به‌منظور تحقق امنیت غذایی دانش‌بنیان و متکی به داخل، متناظر با الگوی دستیابی به امنیت غذایی بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری مدظله‌العالی عبارتند از: (۱) ارتقای بهره‌وری تولید در راستای تحقق خودکفایی پایدار در محصولات اساسی کشاورزی و ارتقای نظام ملی نوآوری و فضای کسب‌وکار کشاورزی، متناظر با بعد فراهم بودن غذا و وجود غذای کافی؛ (۲) کشاورزی دانش‌بنیان و اصلاح ساختار بازار محصولات و نهادهای کشاورزی و هدایت و حمایت کارآفرینی

جدول (۲): ارائه مهمترین چالش‌ها و راهکارهای دستیابی به امنیت غذایی در ایران

مهمترین چالش‌ها	وضعیت موجود	برخی از مهمترین راهکارها
بهره‌وری پائین آب کشاورزی	تولید ماده خشک به ازای هر مترمکعب آب (کیلوگرم): - ایران (۱/۰۷) - متوسط جهانی (۲/۵) [۵۹]	۱. اجرای دقیق حسابداری و حسابرسی آب ۲. اصلاح و مدرن‌سازی زیرساخت‌های موجود آبیاری ۳. نوآوری در کاربرد منابع آب نامتعرف مانند فاضلاب تصفیه شده و آب شیرین شده ۴. استفاده از سیستم‌های تلفیقی مانند کاشت برنج - پرورش ماهی و آبی‌پروری ۵. ترویج فناوری اطلاعات و ارتباطات مانند استفاده از سامانه‌های هشدار سریع در خصوص وضعیت آب‌وهوا ۶. ترویج شیوه‌های کشاورزی خوب مانند بکارگیری رقم‌های اصلاح شده بذری، مدیریت مواد مغذی و آفت‌کش‌ها، بازیابی مواد آلی خاک و مالچ ۷. اجرای عملیات آبخیزداری و آبخوان‌داری، به‌منظور نفوذ دادن هر چه بیشتر و سریع‌تر باران در مبدأ بارش به سفره‌های آب‌زیرزمینی به کاهش تلفات ناشی از تبخیر و سیل می‌انجامد.
نرخ بالای فرسایش خاک	در اواخر دهه ۱۳۴۰ فرسایش خاک کشور بین ۶۰۰ میلیون تا ۱ میلیارد تن برآورد شده و در سال ۱۴۰۰ تنها فرسایش آبی، حدود ۲ میلیارد تن در سال محاسبه شده است. [۶۰]	۱. جلوگیری از اجاره‌داری کوتاه‌مدت و غیررسمی اراضی کشاورزی ۲. استفاده از ظرفیت شرکت‌های دانش‌بنیان جهت غنی‌سازی خاک یا احیا و ارتقاء درجه‌بندی اراضی ۳. توسعه به‌کارگیری ماشین‌آلات کم‌خاک‌ورزی در اراضی دیم ۴. استفاده از کودهای سوپر جاذب در اراضی دیم
خرد بودن اراضی کشاورزی	میانگین اراضی کشاورزی (هکتار): - ایران (۴/۹) و ۳۷٪ کمتر از (۱) - ترکیه (۶) - بلژیک (۳۰) - هلند (۴۱/۴) - فرانسه (۶۹) - آمریکا (۱۸۰) [۶۱]	۱. بازنگری در سازوکار اجرایی قانون ارت. بطوری‌که از نظر مبنایی، توجه به قاعده فقهی «لاضرر و لا ضرار» از زاویه جلوگیری از ضرر عمومی به جامعه، به‌دلیل تهدید امنیت غذایی کشور می‌تواند راهگشا باشد. در این راستا، اعطای زمین به یکی از ورثه علاقه‌مند به کار کشاورزی و پرداخت حقوق سایر ورثه توسط وی و یا سهم‌بری سایر ورثه از محصول، فروش به‌صورت یکپارچه به شخص ثالث و اجاره بلندمدت به اشخاص واجد صلاحیت، از گزینه‌های اولیه محسوب می‌شوند. ۲. اجرای بانکداری زمین: به مفهوم تملک ساختاری و مدیریت موقت زمین در مناطق روستایی توسط یک نهاد (دولتی/غیردولتی)، با هدف یکپارچه‌سازی و فروش و یا اجاره دادن آن‌ها با قیمت مناسب به افراد بهره‌ور و داوطلب سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی است که از تجارب موفق جهانی نیز برخوردار می‌باشد.
کمبود سرمایه‌گذاری در بخش	به‌طور متوسط طی ۱۵ سال اخیر، سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی ۸/۴٪ بوده، اما سهم آن از سرمایه‌گذاری ناخالص فقط ۴/۹٪ بوده است. [۶۲]	۱. برخورداری بخش کشاورزی از تسهیلات بانکی، حداقل به میزان سهم آن از تولید ناخالص داخلی ۲. کاهش کارمزد و در نظر گرفتن دوره تنفس مناسب برای بازپرداخت تسهیلات، با توجه به ماهیت ریسک در فعالیت‌های کشاورزی ۳. حذف شرط ارائه سند ملکی و یا مجوز کسر از حقوق کارمند رسمی برای دریافت تسهیلات توسط فعالین بخش کشاورزی ۴. درک نظام بانکی از شرایط فعالیت در بخش کشاورزی و تغییر رویه بازپرداخت اصل و سود تسهیلات در موعد مقرر ماهیانه
تغییر کاربری اراضی کشاورزی	طی دوره ۱۳۷۴ تا ۱۴۰۰، بالغ بر ۴۱۲،۷۸۴ مورد مشتمل بر ۷۳،۷۸۰ هکتار اراضی زراعی و باغی، تغییر کاربری غیرمجاز شده‌اند که صرفاً شامل موارد شناسایی شده است. [۶۳]	۱. جلوگیری از صدور سند برای اراضی کشاورزی کمتر از حد فنی و اقتصادی ۲. تدوین و ابلاغ آیین‌نامه دانش‌بنیان کردن کاداستر و پایش اراضی کشاورزی
ساخت‌وساز غیرمجاز و بهره‌برداری نادرست از زمین	تعداد بهره‌برداران کشاورزی در سال ۱۳۸۲ برابر ۴/۳ میلیون نفر (۲۸/۵٪ زیر ۴۰ سال)، در سال ۱۳۹۳ برابر ۴ میلیون نفر (۲۲٪ زیر ۴۰ سال) و برآورد می‌شود تا سال ۱۴۰۴ به حدود ۳/۷ میلیون نفر (۱۷٪ زیر ۴۰ سال) برسد. [۴]	۱. تهیه برنامه استفاده نظام‌مند از جوانان متخصص و انقلابی که بتوانند همانند دهه اول انقلاب اسلامی، زمینه‌ساز اقدامات معجزه‌آسا در عین پایبندی به مبانی علمی باشند، توسط وزارت کشاورزی. ۲. ایجاد هنرستان‌ها و مراکز فنی‌حرفه‌ای کشاورزی در روستاها ۳. اجرای طرح‌هایی مانند طرح سهم‌بری دانش از تولید ۴. بهبود ساختار تأمین مالی شرکت‌های دانش‌بنیان ۵. ایجاد مراکز جهاد اقتصادی روستایی و عشایری مانند مراکز رشد و کارآفرینی و مراکز شتاب‌دهی ۶. اصلاح ساختار آموزش عالی کشاورزی و منابع طبیعی و سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی در راستای چابک‌سازی ۷. بازنگری در ضوابط و معیارهای ترفیع و ارتقای اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقاتی
عدم حمایت مؤثر از بخش کشاورزی	حمایت واقعی بر اساس شاخص شکاف رفاه: علی‌رغم ریسک‌های موجود و سختی کار قابل توجه در بخش کشاورزی، عایدی به- ازای هر نیروی کار بخش خدمات و صنعت طی دوره ۹۹-۱۳۹۲ به‌ترتیب ۲/۷ و ۱/۹۵ برابر بیش از کشاورزی است. [۶۴]	اگر دولت بخواهد که عایدی هر نفر نیروی کار بخش کشاورزی به متوسط هم‌ردیف خود در بخش‌های صنعت و خدمات برسد، می‌تواند از روش‌های ذیل استفاده کند: ۱. از طریق حمایت قیمتی ۲. از طریق پرداخت‌های مستقیم ۳. از طریق بهبود بهره‌وری تولید
ضایعات در زنجیره تأمین محصولات کشاورزی	سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد ضایعات غذا بعد از برداشت در ایران را ۳۴٪ (معادل ۲۷/۳ میلیون تن) گزارش کرده است. [۶۴]	۱. بهبود فناوری‌های برداشت ۲. آموزش کشاورزان ۳. گسترش صنایع انبارداری و سرمایشی ۴. اجرای طرح ملی کاهش ضایعات محصولات کشاورزی

۵- نتیجه گیری

بی تردید، ناامنی غذایی، امنیت ملی یک کشور را به خطر می‌اندازد. بر این اساس، قانون اساسی کشور مبتنی بر آرمان‌های انقلاب اسلامی، بر ریشه‌کن کردن فقر و برآوردن نیازهای اساسی مردم، به منظور برقراری امنیت غذایی در جریان رشد اقتصادی با هدف آزادی و تأمین استقلال اقتصادی جامعه تأکید دارد. لیکن، شواهد نشان می‌دهد که امنیت غذایی در ایران اگرچه، به لحاظ فراهمی در وضعیت قابل قبولی قرار دارد، لیکن به لحاظ دسترسی، بهره‌وری و پایداری از وضعیت مناسبی برخوردار نمی‌باشد. از این رو، شناخت دقیق مسئله امنیت غذایی در کشور و بررسی عوامل مؤثر بر آن از اهمیت انکارناپذیری برخوردار است. لذا در مطالعه حاضر ابتدا به بررسی وضعیت موجود امنیت غذایی در ایران و سپس به طراحی الگوی دستیابی به امنیت غذایی در ایران بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری^{مدظله‌العالی} پرداخته شد.

نتایج بررسی بعد «فراهمی» امنیت غذایی در کشور نشان داد که در نگاه اول به لحاظ تولید یا فراهمی غذا (جزء اول امنیت غذایی)، شرایط کشور مناسب به نظر می‌رسد. زیرا بیش از ۸۰٪ محصولات کشاورزی مورد تقاضا در داخل تولید می‌شود. لیکن، در سال‌های اخیر میزان خودکفایی کاهش یافته و میزان واردات به ازای هر نفر از ۱۲۱ کیلوگرم در سال ۱۳۷۱ به ۳۶۲ کیلوگرم در سال ۱۴۰۰ افزایش یافته است. همچنین، نتایج بررسی بعد «دسترسی» امنیت غذایی در کشور نشان داد که گرانی مواد غذایی حداقل توان دسترسی دهک‌های پایین درآمدی را کاهش داده و باعث خروج برخی اقلام غذایی از سفره آنان شده است. بطوری که تنها طی دو سال اخیر، شاخص قیمت خوراکی‌ها به قیمت ثابت سال ۱۴۰۰، از ۸۵/۴ واحد در فروردین سال ۱۴۰۰ به ۲۴۶ واحد در آبان ۱۴۰۲ افزایش یافته است (۱۸۸/۲ درصد افزایش). علاوه بر این، نتایج بررسی بعد «سلامت و ایمنی» امنیت غذایی در کشور نشان داد که عوامل مختلفی باعث بروز ایرادات متعددی در تحقق ایمنی غذایی کشور شده است. بطوری که در سال ۲۰۲۱، اندکی بیش از هفت هزار هکتار (۰/۱۵ درصد) از اراضی کشاورزی ایران دارای گواهی ارگانیک و در حال گذار بوده که از لحاظ سطح زیرکشت رتبه ۹۹ و از لحاظ سهم از کل اراضی کشاورزی رتبه ۱۵۱ را در بین کشورهای جهان دارد. از طرف دیگر، نتایج بررسی بعد «ثبات یا پایداری دسترسی» امنیت غذایی در کشور نشان داد که منابع پایه تولید غذای کشور از وضعیت مناسبی برخوردار نمی‌باشد. بطوری که نسبت آب مصرفی به پتانسیل منابع آب در ایران بیش از ۷۵ درصد بوده، در حالی که متوسط جهانی آن ۱۸/۲ درصد می‌باشد. همچنین، در

اواخر دهه ۱۳۴۰ فرسایش خاک کشور بین ۶۰۰ میلیون تا ۱ میلیارد تن برآورد شده و در سال ۱۴۰۰ تنها فرسایش آبی، حدود ۲ میلیارد تن در سال محاسبه شده است.

جهت طراحی الگوی دستیابی به امنیت غذایی در ایران بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری^{مدظله‌العالی} از تئوری داده بنیاد استفاده شد. برای این منظور، سخنرانی‌ها، دیدارها و بیانات ایشان طی دوره ۱۴۰۲-۱۳۶۸ بررسی شد. نتایج نشان داد که ایشان از ۲۶۱۰ مورد سخنرانی‌ها، دیدارها و بیانات خود، ۵۳۶ بار به واژه «کشاورزی» اشاره داشته‌اند. در ادامه مهمترین گزاره‌های مرتبط با کشاورزی انتخاب شده (۴۳ گزاره) و در ۱۷ مقوله اصلی طبقه‌بندی شد. نکته قابل توجه این است که علی‌رغم ارائه تعاریف مختلف از امنیت غذایی، با جمع‌بندی دیدگاه‌های ایشان، تعریف جدیدی از امنیت غذایی برای جمهوری اسلامی ایران حاصل می‌شود که مؤید تحقق آن، تنها از مسیر خودکفایی می‌باشد. علاوه بر این، ایشان طی دوره یاد شده بارها به خودکفایی در تولید محصولات اساسی کشاورزی تأکید داشته‌اند، لیکن متأسفانه خودکفایی حقیقی، تنها در خصوص گندم و در سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۹۵ محقق شده است. سپس، بر اساس کدگذاری انتخابی، الگوی دستیابی جمهوری اسلامی ایران به امنیت غذایی طراحی شده و «کشاورزی دانش‌بنیان» به عنوان راهبرد کلیدی تحقق آن شناسایی شد. در نهایت، بر اساس مدل طراحی شده، مهمترین راهکارهای دستیابی به امنیت غذایی در ایران بویژه در خصوص افزایش بهره‌وری آب، کاهش نرخ فرسایش خاک، جلوگیری از خرد شدن اراضی کشاورزی، افزایش سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، جلوگیری از تغییر کاربری اراضی کشاورزی، جوان‌گرایی و افزایش نفوذ دانش به بخش کشاورزی حمایت مؤثر از بخش کشاورزی و کاهش ضایعات در زنجیره تأمین محصولات کشاورزی پیشنهاد گردید.

در نهایت، پیشنهادات تحقق امنیت غذایی دانش‌بنیان و متکی به داخل، متناظر با الگوی دستیابی به امنیت غذایی بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری^{مدظله‌العالی} عبارتند از: (۱) ارتقای بهره‌وری تولید در راستای تحقق خودکفایی پایدار در محصولات اساسی کشاورزی و ارتقای نظام ملی نوآوری و فضای کسب‌وکار کشاورزی، متناظر با بعد فراهم بودن غذا و وجود غذای کافی؛ (۲) کشاورزی دانش‌بنیان و اصلاح ساختار بازار محصولات و نهاده‌های کشاورزی و هدایت و حمایت کارآفرینی روستایی و عشایری، متناظر با بعد دسترسی به مواد غذایی؛ (۳) توسعه کشت محصولات سالم و ارگانیک و ارتقای سلامت مواد غذایی، متناظر با بعد سلامت و ایمنی مواد غذایی و (۴) بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی، متناظر با بعد ثبات در دسترسی به مواد غذایی و پایداری در عرضه آن.

۶- مراجع

- [17] FAO, 2022. //https://www.fao.org/faostat/#en/data/RL.
- [18] A. W. Widada, M. Masyhuri, J. H. Mulyo, "Determinant Factors of Food Security in Indonesia," *Agro Ekonomi*, 28(2), pp. 205-219. 2017. <https://doi.org/10.22146/jae.26245>
- [19] U. I. Ahmed, L. Ying, M. K. Bashir, M. Abid, and F. Zulfiqar, "Status and determinants of small farming households' food security and role of market access in enhancing food security in rural Pakistan," *PloS one*, 12(10), e0185466. 2017. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0185466>
- [20] Z. Oyetunde-Usman, and K. O. Olagunju, "Determinants of food security and technical efficiency among agricultural households in Nigeria," *Economies*, 7(4), pp. 103. 2019. <https://doi.org/10.3390/economies7040103>
- [21] R. Huseynov, "Multidimensional determinants of national food security in Azerbaijan: An application of the ARDL approach," *Problems of World Agriculture/Problemy Rolnictwa Światowego*, 19(1827-2020-146), pp. 58-68. 2019. <https://doi.org/10.22630/PRS.2019.19.4.56>
- [22] G. Muleta, and A. Getahun, "Food Security Status and Its Determinant Factors in Central Ethiopia: Empirical Evidence from Walmara District," *Food Science and Quality Management*, 108, pp. 22-28. 2021. <http://dx.doi.org/10.7176/FSQM/108-03>
- [23] H. van Meijl, H. Bartelings, S. van Berkum, D. Cui, Z. Smeets-Kristkova, and W. J. van Zeist, "Impacts of the conflict in Ukraine on global food security," *Wageningen Economic Research*, no. 2022-052, 2022. <https://doi.org/10.18174/570589>
- [24] L. Shynkaruk, M. Dielini, T. Vlasenko, D. Svyrydenko, and V. Lagodiienko, "Determinants of Ukrainian Economic and Food Security Development under the Conditions of Martial Law," *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 51, pp. 311-319. 2023. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.51.2023.4120>
- [25] M. Sami Nesab, Y. Soleimani, and S. Abdi, "Desirable conceptual model of food security of the Islamic Republic of Iran in the system of resistance economy," *Security Horizons*, 9(30), pp. 65-96, 2015. (In Persian) <https://dorl.net/dor/20.1001.1.25381857.1395.9.30.3.8>
- [26] S. M. Ziaei, F. Shirani Bidabadi, F. Eshraghi, and A. Keramatzadeh, "Identification of Coping Strategies on Food Insecurity and its Effective Factors in Rural Areas of Gorgan," *Agricultural Economics and Development*, 26, 4, pp. 47-69, 2019. (In Persian) <https://doi.org/10.30490/aead.2019.85064>
- [27] M. B. Arayesh, and Z. Fatollahi, "Designing a Food Security Pattern for Rural Households in Ilam Province of Iran: Application of Grounded Theory," *Village and Development*, 23, 4, pp. 61-88, 2021. (In Persian) <https://doi.org/10.30490/rvt.2020.298335.1091>
- [28] A. Jozi, L. Safa, N. SalahiMoghadam, "Modeling the Factors Affecting Rural Households' Food Security in Zanjan County," *Agricultural Extension and Education Research*, 11(38), pp. 298-322, 2021. (In Persian)
- [29] M. Emami, M. Almassi, H. Bakhoda, and I. Kalantari, "Designing a Strategic Model for Food Security in the Islamic Republic of Iran Emphasizing the role of agricultural mechanization," *Strategic Studies of public policy*, 11(38), pp. 298-322, 2021. (In Persian)
- [30] J. F. Wolfswinkel, E. Furtmueller, and C. P. Wilderom, "Using grounded theory as a method for rigorously reviewing literature," *European journal of information systems*, 22(1), pp. 45-55, 2013. <https://doi.org/10.1057/ejis.2011.51>
- [31] A. Abdelmaboud, D. N. Jawawi, I. Ghani and A. Elsafi, "A comparative evaluation of cloud migration optimization approaches: A systematic literature review," *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 79(3), 395-414, 2014.
- [32] The Official Website of the Office for the Preservation and
- [1] A. Chizari, S. Safdar Hosseini, and F. Hosseini, "The Impact of Foreign Exchange and Trade Policies on Food Security," *Agricultural Economics*, 16(2), pp. 103-118, 2022. (In Persian) <https://doi.org/10.22034/iaes.2022.533638.1847>
- [2] M. Savari, "Proposed model of sustainable food security in drought conditions in Kurdistan province," *Journal of Spatial Analysis Environmental Hazards*, 9(4), pp. 81-104, 2023. (In Persian)
- [3] M. R. Pakravan, S. Safdar Hosseini, H. Salami, and S. Yazdani, "Identifying effective factors on food security of Iranian's rural and urban household," *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 46(3), pp. 395-408, 2015. (In Persian) <https://doi.org/10.22059/ijaedr.2015.55514>
- [4] Islamic Council Research Center, "Achieving food security in the country by relying on domestic production: challenges and requirements," *Infrastructure studies (agriculture and rural development group)*, report number: 19428, 2023. (In Persian)
- [5] H. Zaki dizaji, G. R. Jalali, H. Zaki Dizaji, and R. Ghiasvand, "Passive Defense Strategic Analysis in the Development of Nuclear Technology Applications in Agriculture and Food Industry," *Strategic Research Journal of Agricultural Sciences and Natural Resources*, 6(2), pp. 105-122. 2021. (In Persian) <https://doi.org/10.22047/srjasnr.2021.140538>
- [6] FAO, "Declaration of the World Summit on Food Security," (2009), http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/Summit/Docs/Final_Declaration/WSFS09_Declaration.pdf.
- [7] FAO, "The state of the world's land and water resources for food and agriculture (SOLAW)—managing systems at risk," *The Food and Agriculture Organization of the United Nations and Earthscan*, London, 2011.
- [8] Y. Safari, "Review of food security indices in Iran and the forgotten role of soil," *Land Management Journal*, 11(1), pp. 15-29, 2023. (In Persian) <https://doi.org/10.22092/lmj.2022.127441>
- [9] Supreme Leader, "Statements in the meeting of farmers," 2015. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [10] Supreme Leader, "Statements in the meeting of members of the government delegation," 2022. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [11] Agricultural Research, Education and Promotion Organization, "Analysis of the country's food security until 2050 with interrelated modeling of water, land, food and environment: perspective and necessary policies," *Research project report*, 2021. (In Persian)
- [12] Customs of Islamic Republic of Iran, "Product trade statistics and information," 2023. (In Persian) <https://www.irica.ir/>
- [13] Ministry of Agriculture, "Export and import of agricultural goods and food until the end of March 2022, Statistics, Information and Communication Technology Center, 2023. (In Persian) <https://www.maj.ir//page-amar/FA/65/descList-dorsaetoolsereport/28170-G4310>
- [14] Statistical Center of Iran, "Consumer price index statistics," 2023. (In Persian) <https://www.amar.org.ir/gheimat-masraf>
- [15] H. Honari, M. Torabikia, and S. M. Aghaie, "Investigating Awareness and attitude of relevant experts on transgenic products," *Passive Defense*, 10(4), pp. 1-11, 2020. (In Persian) <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20086849.1398.10.4.1.9>
- [16] H. Willer, S. Bernhard, and J. Trávníček, "The World of Organic Agriculture," *Statistics and Emerging Trends*. Research Institute of Organic Agriculture FiBL, Frick and IFOAM-Organics International, Bonn. 2023.

- [50] Supreme Leader, "Statements in the meeting with officials of the system," 2014. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [51] Supreme Leader, "Statements in the meeting of members of the government delegation," 2014 (a). (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [52] Supreme Leader, "Statements in the meeting of members of the government delegation," 2014 (b). (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [53] Supreme Leader, "Statements in the meeting of environmental officials and activists, natural resources and green space," 2014. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [54] Supreme Leader, "Statements in the meeting of members of the government delegation," 2015. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [55] Supreme Leader, "Statements in the meeting with officials of the Islamic Republic of Iran," 2019. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [56] Supreme Leader, "Statements in a group meeting of manufacturers and industrial activists," 2021. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [57] Supreme Leader, "Nowruz speech," 2022. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [58] Supreme Leader, "Statements in the meeting of members of the government delegation," 2022. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [59] Islamic Council Research Center, "Investigating various aspects of handing over water resources management to the agricultural sector," Office of infrastructure studies (water group), serial number: 25017909, 2021. (In Persian)
- [60] D. Nikkami, and S. Shadfar, "Soil erosion mapping in sediment gauged watersheds of Iran," *Watershed Engineering and Management*, 13(2), pp. 479-496, 2021. (In Persian) <https://doi:10.22092/ijwmse.2020.342165.1775>
- [61] Islamic Council Research Center, "Examining global experiences of agricultural land integration; Lessons learned for Iran," Office of Infrastructure Studies (Agriculture and Rural Development Group), serial number: 18618, 2022. (In Persian)
- [62] Central bank of Islamic Republic of Iran, 2019. (In Persian) <https://tsd.cbi.ir/>
- [63] Land Affairs Organization of the country, "Specialized statistics of agricultural lands. Office of Information Technology and Cyberspace Security," 2022. (In Persian)
- [64] A. Keshavarz, M. H. Shariatmadar, A. Khosravi, A. A. Sheikh Mehrabadi, A. Biki Khoshk, M. Shabani, M. Bakhshayesh, R. Kiyani Pour, and B. Fakari, "Estimating the economic value of the lost water due to wastes of agricultural products (irrigated crop and garden) from the harvest to before taking," *Journal of Water and Sustainable Development*, 3(1), pp.73-82, 2016. (In Persian) <https://doi:10.22067/jwsd.v3i1.59431>
- Publication of the Works of the Grand Ayatollah Sayyid Ali Khamenei, (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [33] C. B. Berthelsen, and K. Frederiksen, "A comprehensive example of how to conduct a literature review following Glaser's grounded theory methodological approach," *International Journal of Health Sciences*, 6(1), pp. 90-99, 2018. <https://doi.org/10.15640/ijhs.v6n1a10>
- [34] Supreme Leader, "Statements in the oath ceremony of guilds and villagers," 1989. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [35] Supreme Leader, "A part of the message to the nation of Iran on the occasion of the 40th anniversary of Imam Khomeini's death," 1989. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [36] Supreme Leader, "Statements in the meeting of members of the government delegation," 1991. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [37] Supreme Leader, "Statements after visiting the Research Institute of Forests and Pastures," 1998. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [38] Supreme Leader, "Statements in the large gathering of pilgrims and relatives of Hazrat Reza (peace be upon him)," 2000. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [39] Supreme Leader, "Statements in the large community of Arak people," 2000. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [40] Supreme Leader, "Statements in a group meeting of the people of Qom," 2000. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [41] Supreme Leader, "Meeting with the ministers and officials of the ministries of industries and mines and commerce," 2001. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [42] Supreme Leader, "Meeting with the Minister of Jihad for Agriculture and the representative of Wali Faqih in the Ministry of Jihad Agriculture," 2001. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [43] Supreme Leader, "Statements in a group meeting of farmers," 2003. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [44] Supreme Leader, "Statements in a group meeting of officials and elites of Hamadan province," 2004. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [45] Supreme Leader, "Statements in the meeting with the people of Shiraz," 2008. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [46] Supreme Leader, "Statements in the meeting with the members of the Agriculture, Water and Natural Resources Commission," 2011. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [47] Supreme Leader, "Meeting with economic sector activists," 2011. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [48] Supreme Leader, "Statements in a group meeting of elites and selected scientists," 2011. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>
- [49] Supreme Leader, "Statements in the meeting of elites and officials of North Khorasan province," 2011. (In Persian) <https://farsi.khamenei.ir/>